

**UNIVERSITATEA “PETRU MAIOR” - TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

TEZĂ DE DOCTORAT

- REZUMAT -

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. CORNEL MORARU**

**DOCTORAND:
COLCERIU-DANDU G. ROMANA (PANTEA)**

**TÂRGU-MUREȘ
2011**

**UNIVERSITATEA “PETRU MAIOR” - TÂRGU-MUREȘ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ȘI LITERE**

**TEORIA DISCURSULUI CULTURAL ÎN
PROZA (POST)MODERNĂ**

- REZUMAT -

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. CORNEL MORARU**

**DOCTORAND:
COLCERIU-DANDU G. ROMANA (PANTEA)**

**TÂRGU-MUREȘ
2011**

CUPRINS

ARGUMENT – Obiective și direcții de cercetare. Pentru o pragmatică a receptării literaturii. Perspectiva culturală

CAPITOLUL I. Pragmatica receptării literaturii

1. Modelul discursiv <i>rizomatic</i> – <i>lărgirea și adâncirea</i> esteticului.....	13
2. Discursuri estetice – narațiuni în formarea națiunii moderne (DISEMI-NAȚIUNEA).....	20
3. „Metoda” critică în postmodernitate.....	27
3.1. Modele culturale, indivizi și discursuri. Personajul ca discurs.....	31
3.2. Autorul ca discurs – din transcendența în imanența scriiturii.....	40
4. <i>Întemeietorii</i> de discursivitate. Funcția-autor.....	45

CAPITOLUL II. Discursul autenticității – *vocea mea*

1. Discursuri <i>împotriva și în afara</i> modernității.....	53
2. Criza discursului autenticității.....	61
2.1. Autenticitatea deconvenționalizată. <i>Dincolo de ghetto-ul estetic</i>	69
2.2. De la filosofia <i>adevărului</i> la etica <i>sincerității</i> în discursul literar <i>Huliganii</i>	75
2.3. Forme literare de manifestare a autenticității.....	83
3. Nașterea <i>Huliganilor</i> – <i>travaliul</i> etic și estetic.....	91
3.1. <i>Huliganii</i> – cartea-jurnal sau discursul modernității.....	102
3.2. Originile metafizice ale discursului huliganilor.....	107
3.3. O expansiune grandioasă și derizorie a contra-inițierii.....	114
3.4. Dialogul – calea autentică a negocierii individului cu sine și cu <i>celălalt</i>	124
4. <i>Angoasele</i> huliganilor – <i>angoasele</i> discursului modernității.....	130
4.1. Individualismul <i>huliganului istoric</i> . Tipologii individualiste.....	137
4.2. Dezvrăjirea lumii – “despotismul blând”.....	152

CAPITOLUL III: Discursul ideologic – vocea celorlalți

1. Discursul ideologic și problemele memoriei culturale.....	159
2. Raportul dintre discursul ideologic și discursul literar.....	163
3. Istoria ideologiei și ideologia istoriei (literare).....	168
3.1. Literatura ca <i>instrument</i> de afirmare a Luminilor.....	174
4. Doctrinile totalitare – <i>ispitele dulci</i> ale discursului literar.....	177
4.1. Socialismul și omologii săi literari.....	185
4.2. Discursul marxist-comunist în ambianța literară. Creștinismul confiscat.....	194
5. Discursul estetic normat - Realismul socialist.....	199
5.1. Ortodoxia discursului literar și <i>viclenia</i> lui stilistică.....	210
5.2. Statornicirea “credinței” comuniste – “teologia” discursului cultural totalitar.....	214
5.3. Lupta de clasă – <i>înveninarea</i> exortativă.....	219
5.4. Ironia – atitudine discursivă contaminată.....	225
5.5. Estetica roșie – vise, nume, obiecte, simboluri ale <i>lumii noi</i>	227

CAPITOLUL IV: Discursul evazionist – vocea de dincolo

1. Discursul cultural postmodern. Circumscrieri teoretice.....	235
2. Discursul filosofic postmodern și problema cunoașterii.....	241
2.1. Avatarurile unei episteme.....	247
3. Mircea Cărtărescu între discursuri <i>prezente</i> și/sau <i>absente</i>	252
3.1. Discursuri <i>inter-</i> și <i>trans-</i> culturale – <i>Al treilea discurs</i>	255
4. Discursul <i>nostalgiei</i> – “marcă înregistrată” în discursul cultural postmodern.....	258
4.1. Lumi posibile – discursuri evazioniste.....	266
4.2. Nostalgiea – o utopie interculturală.....	271
4.3. Modele imaginare și discursive. Forme de discurs cultural în <i>Nostalgiea</i>	274
4.4. Discursul ontologic și estetic al <i>morții</i> autorului.....	288
5. Măști discursive. <i>Patologii</i> estetice.....	296
5.1. Discursul melancoliei.....	296
5.2. Discursul nostalgiei utopice.....	304
6. Discursul corporalității – în căutarea unității <i>pierdute</i>	313
7. Prelungiri ale balcanismului în discursul mitic al <i>Nostalgiei</i>	326

CONCLUZII – oportunități și deschideri.....341

BIBLIOGRAFIE.....346

I. Corpus de opere.....346

II. Critică și istorie literară.....348

III. Referințe generale.....353

IV. Dicționare, enciclopedii, antologii.....363

V. Articole în periodice și interviuri.....365

VI. Bibliografie virtuală.....370

A. Premisele teoretice ale lucrării – obiective și direcții de cercetare

Argument – Pentru o pragmatică a receptării literaturii. Perspectiva culturală

Existența oamenilor se desfășoară și se definește într-un **câmp cultural** bogat în semnificații spirituale, estetice și etice. Aici, putem vorbi, în mod fundamental, de două moduri distincte de a ne raporta la fenomenele și atitudinile care-l compun: unul static și altul dinamic. Lumea, din perspectiva filosofiei culturii, este împărțită în *arhiva culturală* și *lumea profană*, cea din urmă cuprinzând tot ceea ce nu a pătruns încă în lumea arhivei culturale. Însă, între cele două *lumi* nu este trasat un hotar bine determinat, ci unul în continuă **mișcare**. Din când în când, elemente din arhivă devin profane (se *ateizează*), iar ceea ce ține de spațiul profan **tinde permanent** să intre în spațiul arhivei (se *sacralizează*). Astfel, vom urmări în cadrul acestei teze, **traseul dinamic**, de *sacralizare a literaturii*, destinul ei favorabil, care o face să intre cu noblețe în marea arhivă, **în memoria culturală**. Considerăm că, *sacralizarea literaturii* este necesară astăzi, în contextul crizelor neîntrerupte, deoarece, așa cum observă Sorin Alexandrescu, *sacralizarea unor valori este sublimarea incapacității de a le apăra în cotidian*.¹ Prin acest proces de *sublimare*, putem *apăra literatura* chiar și *în cotidian*, pentru ca ea, ca valoare, să nu fie exclusă și izolată în turnuri de fildeș, de unde nu mai poate decât *să aștepte* să fie “curtată” din când în când, de către un “prinț” mai tomonic, dornic de o aventură estetică. Dar, asemenea unei *hierofanii*, **literatura** trebuie să descindă în cotidian, în lumea efemeră, să cucerească realul și să participe, într-un mod subtil dar eficient, la concret, ca **discurs**. Ea își revelează și își valorifică în acest fel adevărata identitate și potențialitate: exhibită, socială, practică, etică și mereu deschisă către dialog. Literatura nu mai așteaptă *propuneri*, ci *se propune pe sine* ca discurs complex, care *dispune* de un întreg arsenal de seducție, care o păstrează *vie* în memoria culturală. Căci, *literatura nu reprezintă viața, ea este un fel de a trăi și de a gândi*, afirmă Ph. Sollers, după cum, pentru Mallarmé *literatura nu este literatura, literatura este totul*.

Lucrarea de față este un studiu cultural aplicat literaturii, în măsura în care am considerat **cultura un spațiu dinamic de interacțiune a diferitelor forme de discurs**. În cultură se întâlnesc și interacționează în mod constant și simultan, două categorii de discurs: **etic** și **estetic**. Abordarea propusă de noi, urmărește **interacțiunea (pragmatică)** dintre discursul etic (factori sociali, politici, antropologici, economici, ideologici, spirituali etc.) și discursul estetic (literar) în spațiul vast al culturii și al memoriei culturale. Această interacțiune presupune crearea unui **al treilea discurs** (cum îl numește Sorin Antohi, “terțul ascuns” după Basarab Nicolescu, sau “al treilea spațiu”, după Homi Bhabha), o sinteză, o esențializare, dar și o **valorizare** a atitudinilor, a limbajelor, a textelor, a vocilor. Atât școala formală rusă,

---

¹ Sorin Alexandrescu, *Identitate în ruptură. Mentalități românești postbelice*, Traducere de Mirela Adăscăliței, Sorin Alexandrescu și Șerban Angheliescu, Editura Univers, București, 2000, p. 49.

gruparea *Tel Quel*, cât și școala analitică americană au conștientizat în timp **funcția practică** a limbajului, a textului, a literaturii. Din această perspectivă pragmatică, literatura nu mai poate fi considerată doar limbaj, ci și **atitudine**.

Titlul lucrării noastre, *Teoria discursului cultural în proza (post)modernă*, urmărește să redea imaginea de ansamblu a unui studiu cultural aplicat prozei (post)moderne. Am preferat scrierea în paranteză a prefixului *post* pentru a sugera granița *fragilă* între cele două curente, atunci când vine vorba despre literatura română, precum și faptul că, între cele două aspecte culturale există mai degrabă o continuitate de paradigmă decât o ruptură. Astfel, operele la care vom aplica teoria discursului cultural aparțin (post)modernității, și reprezintă *puncte tari* ale discursului cultural românesc (estetic și etic), pârgחii active în memoria culturală, discursuri literare (romane) care au surprins și au reflectat dimensiunea etică a culturii, **fragmente discursive** care au determinat transformări de atitudine în mentalitatea colectivă: *Huliganii* de Mircea Eliade, *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu și *Nostalgia* de Mircea Cărtărescu. *Huliganii* au “operat” transformări etice de *extremă dreaptă*, *Mitrea Cocor* “a lucrat” asiduu la formarea *omului nou* socialist, iar discursul nostalgiei continuă să creeze spații de refugiu, de evaziune omului contemporan aflat într-o continuă criză și căutare de sensuri.

Se vorbește tot mai mult de “dimensiunea trans-textuală a literaturii” (Julia Kristeva), de “opera literară ca reprezentare și apel”, de “funcții practice ale limbajului” (Jan Mukarovsky), de “dimensiunea suplimentară structurii lingvistice”, de “pluralitatea semnificațiilor” (Julia Kristeva), de “dubla ipostază a literaturii: limbaj și meta-limbaj”, de “instrumentalitatea literaturii și re-transparentizarea ei” (Roland Barthes), de “pluricentrismul în care toate perspectivele sunt deopotrivă valabile” (Umberto Eco), de “punerea în abis a enunțării ca manifestare a contextului” (Lucien Dällenbach), de “narativizarea scriiturii” (Robert Humphrey), de “aliteratură” (Ihab Hassan), de “existența care precede esența” (Jean-Paul Sartre), de “textul care se autogenerază și îl creează pe autorul însuși, astfel că nu un nume semnează textul, și un text semnează un nume” (R. Barthes) sau de “omul – din text – care vorbește în vederea **schimbării lumii** și nu în intenția descrierii ei” (Mircea Nedelciu). Toate acestea dovedesc deschiderea care s-a produs în privința receptării literare și a lărgirii esteticului, de faptul că literatura, după ce s-a *textualizat*, s-a **discursivizat**, adică a *re-intrat* în spațiul cultural (etic și estetic) ca **practică discursivă** ce poate **transforma** lumea, Marele Discurs. În acest sens, ne referim la discurs ca unitate enunțiativă, dar și practică de semnificare a factorilor culturali (estetici, sociali, psihologici, ideologici, spirituali etc.) prin dialog, negociere și dezbateri.

Acest demers de *culturalizare* și *memorizare* a literaturii, are la baza procesul de **negociere de sensuri și reevaluare a valorilor în cultură**. *Arhiva* în care pătrunde literatura nu este doar o formă de reprezentare a trecutului, ci o *mașină de produs viitorul* (Boris Groys), în sensul în care, anumite fapte, texte, autori intră și rămân în arhiva culturală devenind mecanisme active care creează continuu *viitorul*,

adică o modificare fără sfârșit. Odată cu Duchamp opera de artă încetează să se deosebească substanțial sau calitativ de orice alt lucru.² Criteriile vechi nu mai sunt valabile, iar deosebirea dintre estetic și non-estetic nu este decât un rezultat al **deciziei libere**. Considerăm că, ceea ce ne permite această viziune holistică, în care dimensiunile culturale se încorporează unele în altele, este **teoria discursului cultural (etic și estetic)**. “Disciplina” studiilor culturale, în general, presupune diferite tipuri de analize aplicate socio-culturalului cu metodologii de interpretare textuală, interdisciplinare sau transdisciplinare³ *cosmoderne*. Teoria discursului cultural este, din acest punct de vedere, o teorie *cosmodernă*⁴, din perspectiva transdisciplinară, pe care o conturează Basarab Nicolescu. El pornește de la diferența dintre fizica clasică și cea cuantică, demonstrând că dacă cea dintâi poate fi asimilată determinismului universal, în cazul cuanticii, libertatea își reintră în drepturi, putând face loc metafizicii. Conceptele cu care operează fiecare sunt diferite: paradigmei simplității din fizica clasică (determinism, continuitate, cauzalitate locală, obiectivitate, scientism) i se opune cea a complexității cuantice (indeterminism, discontinuitate, nonseparabilitate, unificare, teoria *big-bang*-ului, principiul antropic). Apropiindu-și complexitatea cuantică, *transdisciplinaritatea operează cu mai multe niveluri de realitate*⁵, cu mai multe discursuri care există în același timp și sunt guvernate de legi diferite, nici unul dintre ele nefiind privilegiat în înțelegerea celorlalte. Între aceste niveluri există o coerență, o transmisie de informație ce presupune existența unei *zone de nonrezistență*, a treia zonă, al treilea discurs unificator. Cosmodernitatea este deci, *terțul inclus între modernitate și postmodernitate*, și reprezintă o *perspectivă transdisciplinară și cuantică a modernității, permițând integrarea vechii noțiuni de cosmos și nașterea unei noi spiritualități*⁶, în care transcendența este considerată din punct de vedere filozofic, iar nu religios: dincolo de *transcendența plină* a modernității și de cea *vidă* a postmodernității, **cosmodernitatea** oferă posibilitatea transcendenței subiectului. Noua perspectivă cultural-spirituală, transdisciplinară, *cosmodernă*, introduce un al treilea termen, ireductibil la Obiect și Subiect: **Terțul Ascuns**, care, în cazul nostru, poate fi asimilat celui de **al treilea discurs**, discursul cultural de adâncime în care nivelurile de realitate și interpretare sunt complementare, interacționează și se combină conform *modelului rizomatic*. În tabelul în care se “înfruntă” cele patru modernități – modernitatea, postmodernitatea, transmodernitatea și cosmodernitatea – aceasta din urmă se remarcă printr-o *reinvestire spirituală*, “pașnică”, a conceptelor desfășurate de celelalte. Iată câteva exemple oferite de Basarab Nicolescu: public/privat/obscuritatea intimității/public, privat, spiritualitate; efort/hedonism/individualism comunitar/politică în serviciul evoluției individuale. Considerăm așadar, că

² Boris Groys, *Despre nou. Eseu de economie culturală*, Traducere de Aurel Codoban, Cuvânt înainte de Vasile Ernu, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2003, p. 79.

³ *Transdisciplinaritatea* este un termen introdus de Jean Piaget, filosof și psiholog elvețian, în anul 1970 (apoi termenul a apărut și la Edgar Morin, Eric Jantsch și Basarab Nicolescu).

⁴ Basarab Nicolescu, *Cosmodernitatea*, în rev. “Steaua”, Cluj-Napoca, nr. 10-11, octombrie-noiembrie 2006, pp. 64-82.

⁵ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea (manifest)*, Traducere din franceză de Horia Vasilescu, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 24.

aceasta este viziunea inedită, cuantică și cultural-spirituală, pe care demersul nostru științific se fundamentează, iar analiza literaturii (post)moderne din perspectiva discursului cultural se dorește a fi una *cosmodernă*.

În cazul studiului nostru din perspectiva discursului cultural, domeniul de aplicare fiind discursul literar, metodele de interpretare textuală (analitice) se îmbină cu metode *transdisciplinare* (sincretice), de la cele estetice, hermeneutice, fenomenologice, sociologice, spirituale, istorice, la cele antropologice, abordarea bazându-se pe o viziune *cosmodernă*, culturală, integratoare. Căci, așa cum spune Sorin Alexandrescu, *dacă pentru modern metoda era calitatea-regină a abordării unui text, pentru postmodern toate aceste “qualitées-mâitresses” fac parte, pur și simplu, din cultură* (s.n.).⁷

Considerăm însă că, ceea ce ne-a determinat să abordăm **teoria discursului cultural** a fost **perspectiva holografică, integratoare**, care stă la baza acestui *driver cosmodern* de descifrare a semnelor lumii și ale literaturii. Îmi place să cred că, a învăța *să citești* literatura înseamnă a învăța *să citești* lumea, cu semnele ei, cu vocile ei, și mai ales, cu tăcerile ei. Ei bine, această *cale-regală*, de *mijloc-ire*, e mai degrabă un **raport**, o legătură, o *cuplare* continuă între principii și ființe (reale sau *de-hârtie*), care comunică într-un spațiu deopotrivă real și subtil, pe care noi l-am asimilat CULTURII. În acest spațiu, orice text sau atitudine sunt “citite” alternativ și diferit de la un interpret la altul, de la un timp la altul, iar interpretările nu sunt decât **exemple** pentru potențiala infinitate de interpretări. Ceea ce ne-am propus în această lucrare este deci, să oferim un **exemplu de “text deschis”, de interpretare posibilă**, din perspectiva teoriei discursului cultural. De aceea, orice act de interpretare culturală este inevitabil amenințat. Rămâne mereu posibilă o interpretare care să declare odată că, opera, autorul sau interpretarea, în pofida valorilor date până atunci, sunt lipsite de valoare. Astfel, un autor, un text, o interpretare rămân, cu toate străduințele lor, la limita dintre spațiul *profan* (non-cultural) și *sacru* (cultural), ajungând numai condiționate istoric, reîmprospătate de nevoile culturale, nemuritoare ca discursuri în arhivele culturii.

Am acceptat și nuanțat conceptul de **cultură** în sensul de *spațiu viu* al acumulărilor cantitative și calitative de texte, valori, atitudini și interpretări. Dar, ceea ce dă viața sau ia viața unei culturi, este **memoria culturală**. Aceasta reprezintă în fond, mecanismul de funcționare al culturii, un mecanism fluid însă, o *pastă* neomogenă în care se dilată atitudinile, textele, figurile, limbajele, vocile, dar care, în *inteligența* sa, păstrează doar anumite “mărci”, selectate în baza unor criterii tainice care nouă, oamenilor obișnuiți, ne scapă. Ne întrebăm deci, de ce rămân atât de active și de eficiente anumite atitudini culturale, de ce renasc sau se nasc anumite modele culturale, și, mai ales, de ce unele sunt atât de bine împrietenite cu timpul, iar altele se dușmănesc cu el continuu? Un posibil răspuns ne oferă finalul romanului *Fahrenheit*

---

⁶ Basarab Nicolescu, *Cosmodernitatea*, în rev. cit.

⁷ Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, Traducere de Mirela Adăscăliței, Șerban Angheliescu, Mara Chirițescu, Ramona Jugureanu, Editura Univers, București, 1999, p. 14.

451 de Ray Bradbury, care surprinde, după părerea mea, tocmai imaginea culturii ca memorie vie, în care oamenii devin cărți memorându-le, *sacralizându-se*. Oamenii devin cărți, dar, și cărțile devin oameni, sau *fac oameni*, în sensul consacrat și de Dan C. Mihăilescu: *cărțile care ne-au făcut oameni*. La rândul lor, oamenii din romanul lui de Ray Bradbury își pierd identitatea umană, asumându-și doar una culturală, își dizolvă personalitățile efemere în spațiul etern al culturii, într-o **arhivă** imensă. Cunoaștem astfel, **sacrificiul cultural suprem (sacralizarea literaturii)**, în care conștiința individuală, textuală, limitată *se oferă pe sine* pentru a deveni una discursivă, universală, nelimitată. Oamenii, deveniți cărți, devin memorie, atitudini, discursuri, modele în eternitate, pentru ca alții, “ceilalți”, să aibă cu ce se *hrăni*. Aceasta este, probabil, imaginea imortalității *în și prin* cultură. A te întâlni cu un *om-carte* înseamnă a-l *citi și reciti* la nesfârșit, până când devii tu însuși purtătorul lui de mesaj în cultură, și tot așa, la infinit. În acest mod, așa-zisa moarte este *călcată*, este anulată, ea chiar nu mai pune capăt la nimic, căci nu poți să pui capăt la ceva ce nu are capăt, cum este cultura, memoria culturală.

A privi astăzi la *fața* literaturii, la aceste *fiițe* (de hârtie, ce e drept) doar cu ochiul esteticului care lasă aceste *voci* la nivelul de “personaje” care populează numai universul livresc, ni se pare o practică reduționistă, finită și “muritoare”, în sensul **închiderii** într-o singură dimensiune, relativă la rândul ei. Considerând că o istorie exclusiv estetică a literaturii *este o fantasmă perimată*, autorii articolului *Este nevoie de o istorie politică a literaturii române?*⁸ își propun să readucă în cercetarea literară *fundalul politic și de mentalitate al istoriei, să înțelegem modul în care se articulează ideile estetice, filosofice, ideologice și politice dintr-o anumită perioadă într-o integralitate eterogenă, suplă, dialogală – uneori chiar conflictuală – pentru a se decanta apoi în expresia estetică a unei opere durabile sau a unei capodopere*. Noi am numit acest proces, **lărgirea și adâncirea esteticului**, căci nu vom ignora excelența estetică a operelor pe care le vom analiza, nu vom abandona axiologia în favoarea unei sintaxe interpretative aglutinante, nivelatoare. Doar vom considera, esteticul un **discurs cu determinări precise, personale, politice, ideologice, filosofice și de altă natură, pe care înțelegerea integrativă a fenomenului literar se cuvine să le cuprindă, nu să le elimine** (s.n.). Așadar, se urmărește, pe de o parte, *reintroducerea scriitorului în timpurile concrete, în ideologie, să facem din el o ființă de carne și sânge, o ființă reală, complexă, dilematică*, dar, pe de altă parte, noi ne propunem să observăm și felul în care, prin **discursivizare** (ieșire literaturii din spațiul estetismului și intrarea în spațiul etic, al dialogului cultural), discursul literar (autor și operă), nu doar că a avut la bază mentalități și a ilustrat ideologii, dar a produs, a determinat și a format mentalități, atitudini, a oferit soluții și a iscat conflicte. Să ne gândim doar la “cărțile

---

⁸ Mircea Angheliescu, Ioana Bot, Ștefan Borbely, Dan C. Mihăilescu, *Este nevoie de o istorie politică a literaturii române?* în “Observator cultural” nr. 42 / 2005.

periculoase”, precum *Huliganii*, care puteau condamna definitiv un *cititor*. În acest caz, scriitorul și opera în sine devin *carne și sânge, reale, complexe, dilematice*, deci **eficiente** în cultură.

A lăsa literatura să existe doar în circuitul închis (și elitist) al estetismului totemic, înseamnă să îi limităm potențialul cultural (care implică factori, criterii și valori etice, psihologice, sociologice, antropologice, spirituale etc.). Posibilitățile multiple de manifestare într-un spațiu cultural, îi permit acesteia valorificarea întregului său potențial. Literatura trebuie “scoasă în stradă”, în spațiul negocierii culturale și propusă ca soluție și model. Perspectiva noastră de abordare în baza teoriei discursului cultural, sperăm să contribuie la această “ieșire în lume” a literaturii, în forma **discursului**. Această abordare îl va determina, sperăm, și pe istoric, și pe sociolog, și pe psiholog, și pe medic, și pe avocat, și pe politician la o **relectură** a unor texte, idei, valori, atitudini **propuse** de literatură, pentru ca astfel, ea **să fie propusă ca MODEL CULTURAL**.

Atracția pentru teoriile holistice, integratoare, specifice filosofiei culturale actuale, mi-a permis deci, să-mi schimb puțin locul, perspectiva din care “obișnuiam” să mă uit la *fața* literaturii. Mi-am dat seama că și literatura, alături de orice altă valoare, atitudine, practică, este în primul rând un *prilej de discuții*, deci, de potențiale discursuri. Astfel, ea *intră* împreună cu toate *discuțiile*, în memoria culturală, în *lumea arhivelor*, ca DISCURS. În momentul în care literatura se discursivizează (devine discurs estetic și etic **deopotrivă**), adică sensurile, atitudinile, modelele se **discută**, se dezbat, se repetă, se negociază, acestea pătrund în memoria culturală, își găsesc locul acolo, și urmează să fie rechemate în spațiul negocierii la anumite intervale de timp pentru a fi **reevaluate**. Literatura intră astfel, într-o rețea de noduri de relații pragmatice, în care comunicarea converge și din care este redistribuită, devenind **discurs**, definit de către J.-F. Lyotard drept *unitate de o mare flexibilitate a enunțurilor și atitudinilor*; noul discurs (estetic) urmează deci, **să se legitimeze** în spațiul cultural: *povestirile* (discursul estetic, n.n.) *definesc astfel ceea ce are dreptul de a fi spus și făcut în cultură și, întrucât fac parte din aceasta, se legitimează odată cu ea* (s.n.).⁹ De altfel, din această perspectivă, nu se creează nimic *nou, ex nihilo*, ci doar se repun în discuție anumite *probleme*, se re-legitimează altele, în spațiul negocierii culturale. Acest *nou*, nu este deci o revelație a ascunsului – nicio descoperire, niciun transport, nicio aducere la suprafață a interiorului adânc - ci el este mereu prezent, deschis, neascuns, vizibil și accesibil, deci, nu este ceva extracultural. Așadar, inovația unui act interpretativ nu constă în aceea că ceva care a fost ascuns iese la iveală, ci rezidă în aceea că *valoarea celui care a fost văzut deja și cunoscut mereu este reevaluată* (s.n.)¹⁰ într-un spațiu-sinteză (între discursul etic și cel estetic) – **al treilea discurs**. Doar în acest mod *este cu puțință ceva nou* - reevaluând valorile: ceea ce a trecut drept adevărat sau delicat devine devalorizat și, este valorizat ceea ce a

---

⁹ Jean-Francois Lyotard, *Condiția postmodernă*, Traducere și Cuvânt înainte de Ciprian Mihali, Editura Idea Design & Print, 2003, p. 42.

¹⁰ Boris Groys, *op. cit.*, p. 20.

fost considerat mai înainte profan, străin, primitiv sau vulgar. Privită din acest punct de vedere, ca răsturnare a valorilor, inovația, noua interpretare este o *operație economică* (cum o numește Boris Groys). Noutatea viziunii de interpretare a valorilor estetice ține și ea de domeniul etic (al constrângerilor economice, politice, sociale), determinând împreună (estetic și etic) **viața** societăților. Acest “comerț” în care totul este negociabil, este cerut tuturor celor care vor *să participe la viață*, iar discursul cultural este parte din aceasta.

Am urmărit așadar, să vedem cum s-au discursivizat - au intrat în spațiul liminal al celui *de al treilea discurs* (într-un mod inconștient, de cele mai multe ori) - anumite valori, atitudini și voci ale (post)modernității românești: Mircea Eliade, Petru Anicet, Mitrea Cocor, Mihail Sadoveanu, Nastasia, Nana, Mircea Cărtărescu etc. Aceste *fragmente discursive*, am putea spune că urmează exemplul discursivizării lui G. Bacovia, de pildă. Sunt oameni care nu au citit niciodată Bacovia, și cu toate acestea “atitudinea culturală bacoviană” este atât de la îndemână în anotimpul ploios, când Bacovia se discursivizează (devine **discurs** cultural, **limbaj viu**, **atitudine**, **practică** ce transformă) și ajunge pe buzele și în starea multora care zic: “ce vreme / ce stare ca-n Bacovia”. Tot astfel, mereu înprospătat și percutant în memoria culturală l-am regăsi pe Domnul Trandafir, în generațiile anilor ‘70-’80 care încă se întrebă cine a fost **adevăratul** lor dascăl, pentru că anumite imagini și atitudini din memoria colectivă se *confundă*, *se omogenizează* pentru a crea acest model osmotic activ. Această viziune pragmatică, de eficientizare a unor modele, valori și atitudini, creează premisele unei **didactici culturale**, în care, așa cum spunea Constantin Noica, *nu se știe cine dă și cine primește*.

Ne-a interesat, de asemenea, să observăm cum au devenit *cultură vie* anumite atitudini și figuri (post)moderne care încă mai au și vor avea ceva de spus. De ce e important discursul *Huliganilor* (Mircea Eliade) pentru cultura modernă, discursul lui *Mitrea Cocor* (Mihail Sadoveanu) pentru cultura postbelică și discursul *Nostalgiei* (Mircea Cărtărescu) pentru cultura postmodernă? Pentru că valorile reprezentate de aceste discursuri estetice s-au **reevaluat** prin atitudini etice moderne și postmoderne, *impuse* de discursul cultural. Am observat felul în care discursivizarea a avut la bază continua receptare a literaturii dintr-o dublă perspectivă: estetică și etică. Astfel, abordările celor trei texte urmăresc să redea acest raport între estetic și etic, în vederea lărgirii sferei receptării estetice. Teoria discursului cultural permite abordarea discursurilor (estetice sau etice) într-o rețea de sensuri, în care fiecare punct de interes își schimbă rolul și locul la un moment dat, în funcție de **modelul cultural** cerut și impus, precum și de **nevoia culturală** a epocii. Importante pentru epoca interbelică sunt **modelul** și **nevoia autenticității** (astfel că abordarea discursului literar se realizează din perspectiva valorii etice a autenticității), pentru epoca postbelică - **modelul** și **nevoia ideologizării** (abordarea urmărește tocmai raportul “perfect” între etic și estetic), iar pentru perioada postmodernă am identificat **modelul** și **nevoia de evaziune** (care ascunde o permanentă **nevoie de sens**).

Urmărind aceste “etape” discursive din cultura română, “etape” subiectiv decelate, am propus o structură a lucrării pe **trei mari secțiuni** (în afara capitolului introductiv-teoretic și a celui final), fiecare parte fiind dedicată unui anumit tip de discurs modern, respectiv postmodern, cu referire la **trei discursuri literare** (romane), astfel: prima parte a lucrării se referă la **discursul autenticității** (din perioada interbelică) și la romanul *Huliganii* (1935) de Mircea Eliade, a doua parte a lucrării dezbate problemele **discursului ideologic** (din perioada postbelică) cu aplicație pe romanul *Mitrea Cocor* (1949) al lui Mihail Sadoveanu și a treia parte a lucrării este dedicată **discursului evazionist** (postmodern) cu referire la romanul *Nostalgia* (1993) al lui Mircea Cărtărescu. De asemenea, am propus introducerea în structurarea conținutului acestei lucrări, a trei “voci” (*vocea mea*, *vocea celorlalți* și *vocea de dincolo*), care nu sunt altceva decât metafore pentru diferitele forme de discurs cultural viu, asumat, responsabil specific fiecărei perioade moderne tratate. Astfel, *vocea mea* definește discursul autenticității, *vocea celorlalți* descrie discursul ideologic, iar *vocea de dincolo* am asimilat-o discursului evazionist.

Deoarece *ființa* literaturii române a suferit sincope, rupturi tragice și distorsiuni produse de factori din afara ei (cu atât mai mult în modernitate), este dificil, chiar imposibil credem, să aplicăm astăzi criterii estetice sau extraestetice unice, care să redea evoluția lină, nestingherită a ei. Tocmai de aceea, am considerat că instrumentarul critic cu care ne putem apropia de *ființa* firavă a literaturii române, trebuie să fie unul generos, *tandru*, *înțelegător*, și mai ales, plin de sfiială. **Teoria discursului cultural** permite o asemenea abordare prin care se urmărește deopotrivă respectarea legilor și a criteriilor care au dat **coerența internă** a unei epoci (a unui text), dar și mecanismele discursive **externe** care au legat-o de alți factori, făcând posibilă intrarea sa în memoria culturală, în discursul cultural unificator. Se observă faptul că textele alese reprezintă discursuri extreme (chiar extremiste) care au integrat, fundamentat și reprezentat, pentru un anumit timp, (post)modernitatea românească: de la discursul etic de extremă dreaptă (prezent în *Huliganii*), la discursul etic de extremă stângă (prezent în *Mitrea Cocor*).

Privind din punctul de vedere integrator al discursului cultural, ne interesează felul în care, aflați la aceeași masă a dezbaterii culturale, voci discursive precum Petru Anicet sau Mitrea Cocor nu sunt “dușmani de clasă”, ci **produse vii**, veșnici contemporani în memoria colectivă. Ei sunt **întemeietorii de discursivitate** care au generat în cultură anumite atitudini și modele culturale, care, la rândul lor au format mentalități, generații, partide, instituții. În esență, acești actori culturali creează niște teritorii marcate, fiindcă în “economia culturală” ei sunt niște *mărci* deja *înregistrate* în memoria culturală, niște *brand-uri*. Datorită unor astfel de “atitudini”, astăzi noi ne gândim și ne percepem viața printre *mărci* precum “Eliade”, “Madonna”, “Mitrea Cocor”, “McDonald”, “Moromete”, “Mercedes” etc.

Descriind *raportul de cooperare* între *distracție* (spațiu estetic) și *responsabilitate* (spațiu etic), Zygmunt Bauman consideră că, în cultura postmodernă cele două dimensiuni funcționează după *modelul iubirii împlinite*, iar la intersecția celor două *spații culturale*, **dușmanii pot totuși să trăiască ocazional în**

pace sau chiar să **coopereze**, să se ajute și să se fortifice unul pe altul. **Modelul “iubirii împlinite”** este cel mai bun exemplu al unei asemenea **cooperări**: respectul față de misterele celui iubit, cultivarea diferențelor, suprimarea pornirilor posesive, refuzul de a reprima autonomia celui iubit cu buldozerul dominației, toate acestea conservă și alimentează sublimul, necunoscutul, tainicul, extraordinarul din partener, menținând astfel vie valoarea atât morală, cât și estetică a parteneriatului./.../. Doar atunci, febra **creării spațiului estetic** poate avea ca rezultat spațiul estetic, care va fi în același timp, **și un spațiu moral** (s.n.).¹¹

Am urmărit așadar, să dăm viață ființelor de hârtie, transformându-le în *parteneri* deschiși spre *cooperare*, în *cetățeni* vii, cu “act de identitate” culturală și cu dreptul a-și exprima liber *votul* în timp. Orice autor, susține Boris Groys, face un *troc elementar* între **profan** și **cultural**, el schimbă existența sa profană pentru un loc în arhiva culturală. În acest sens, Kabakov avea dreptate când afirma că, *lucrările mele sunt mai reale decât mine pentru că ele se vor salva*. În memoria culturală **plurală** a poporului român, acești *parteneri* (autori, mărci, voci, texte și personaje) stau la aceeași masă a dezbaterii, pașnici, și așteaptă doar să fie **activați** din când în când, de câte o atitudine, gest sau nevoie culturală. Atunci este **momentul de grație** care permite orice legături, orice fantasme, salturi, înrudiri sau bătălii pe viață și pe moarte, este momentul în care se scriu și se rescriu texte, lucrări, se iau de piept liberalii și conservatorii, criticii și istoricii, când de fapt, ei, acești *cetățeni* onești, singurii poate, nu au făcut decât să între cu noblețe pe *ușa* memoriei culturale. Dorim ca această viziune să fie acceptată cu deschidere și doar ca un început, care nu este un *exercițiu de magie*, ci o perspectivă îndrăzneată, *inter-* și *trans-disciplinară*, un mod de **eficientizare** a factorului literar, prin lărgirea și adâncirea perspectivei estetice. Pe aceste *ființe* le-am făcut să părească pentru un timp perimetrul îngust al literaturii, oferindu-le șansa de a *ființa* în orice spațiu cultural real sau virtual. Aceste *ființe* devin astfel, **fragmente discursive**, *dimensiuni*, *direcții în mișcare*, *fără început și sfârșit*, existând în spații de *liminalitate*, în *mijlocul lucrurilor “intermezzo”*, cum ar spune James N. Rosenau. Sau, preluând cuvintele lui Martin Buber, am spune că vom vedea “personajul” *ca pe o persoană în potențialitatea și actualitatea ei*; căci, “personajul” este deopotrivă maestru și discipol, iar cel care se *întâlnește* cu el, *nu trebuie să-l considere doar o sumă de calități, tendințe și inhibări*, ci să-l ia *ca pe un întreg*, aprobându-l în **totalitatea** lui /.../. *Și pentru ca efectul său să fie asupra lui în mod unitar plin de sens*, *nu trebuie să trăiască această situație numai din perspectiva propriului capăt*, ci și din cel care-i este *opus*, considerând toate momentele lui; *el trebuie să realizeze ceea ce eu numesc îmbrățișare (în al treilea discurs)*. În această **îmbrățișare**, nu se știe unde se termină cititorul și începe “personajul”, iar, pe de altă parte, se pare că “personajele” sunt prelungiri livrești ale cititorilor, cu tot ceea ce prezintă aceștia ca ființe sociale și morale, înzestrate cu memorie culturală, sau, altfel spus, “personajele” încep să își *citească* cititorii.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Etica postmodernă*, Traducere de Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 2000, p. 197.

Claude Lévi-Strauss este de fapt acela care, în *Antropologie structurală* (1958) lansează faimoasa teorie cu privire la caracterul prim al semnificantului, în raport cu semnificatul. În concepția lui Lévi-Strauss funcția romancierului este – asemeni aceleia a *șamanului* – de a crea **un nou sistem de semne**, care, însă, departe de a constitui *o reprezentare a lumii reale*, apare mai degrabă ca o **constelație globală alcătuită din semnificații puri** și care permite cititorului să **rearticuleze** materia lipsită de formă a lumii reale într-un nou sistem de relații (s.n.).¹² Acest nou sistem de relații, considerăm că este **al treilea discurs unificator**, format la intersecția sistemelor de semne etice și estetice care se reîntorc în lume pentru a o completa, fundamenta, articula, reprezenta și semnifica.

În incipitul studiului lui Laurent Jenny despre *Rostirea singulară*, acesta propune o *rostire discursivă*, drept concept central al unei noi stilistici, poststructuraliste. Laurent Jenny definește *temele evenimentialității discursive*, conchizând că **discursul, plăsmuit din materia lumii, desfășurând-o odată cu el, este și locul unde această lume se împarte în sine, se smulge din sine, fără a-și pierde cu toate acestea întreaga plasticitate, și întemeiază posibilitatea unei retrageri care nu e o despărțire absolută** (s.n.).¹³ Imaginea discursului (estetic sau etic) ca *rostire singulară a lumii*, ca loc în care lumea se împarte, se desfășoară, dar se și retrage, oferă o perspectivă ontologică vastă asupra discursului, o viziune holografică, în care fenomenele, *materia lumii se desfășoară* simultan, într-un mod creativ și generator de sensuri.

Pe de altă parte, în *Gradul zero al scriiturii*, Roland Barthes afirmă că: *Între Roman și Istorie au existat raporturi de apropiere, chiar în secolul în care ele au cunoscut cel mai mare avânt /.../. Scriitura, liberă la origine, sfârșește prin a fi legătura care-l înlănțuie pe scriitor de o Istorie, ea însăși înlănțuită; iar societatea îl marchează cu însemnele foarte clare ale artei, pentru a-l purta fără greș spre propria sa alienare.*¹⁴ De altfel, *a masca și a marca* sunt verbele prin care R. Barthes urmărește să redea această legătură de adâncime (*înlănțuire*) între discursul estetic și cel etic: scriitura care se *maschează*, pentru a *marca* discursul etic (Istoria, Cultura) și invers - societatea *marchează* arta, pentru ca aceasta să poarte *însemnele ei mascate* în memoria culturală (*literală sau exemplară*)¹⁵. Cele două tipuri de memorie pe care le identifică Tzvetan Todorov redau două atitudini diferite în fața evenimentului cultural (estetic sau etic): pe de o parte “memoria literală” sau *memoria de dragul memoriei*, este o atitudine dăunătoare, inutilă și abuzivă, deoarece nu este selectivă și e incapabilă să depășească traumele inițiale (generând victimizarea), și, pe de altă parte, “memoria exemplară” este percepută ca potențial eliberatoare, căci permite **saltul** de la particular la general, **de la eveniment la model**. Dubla operație implicată aici constă, pe de o parte, în “dezamorsarea” încărcăturii afective investite în evenimentul inițial și, pe de altă parte, în introducerea

¹² Apud Liviu Petrescu, *Poetica postmodernismului*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003, p. 104.

¹³ Laurent Jenny, *Rostirea singulară*, Traducere și postfață de Ioana Bot, Prefață de Jean Starobinski, Editura Univers, București, 1999, p. 16.

¹⁴ Roland Barthes, *Romanul scriiturii (antologie)*, Traducere și prefață de Adriana Babeți, Postfață de Delia Șepețean-Vasiliu, Editura Univers, București, 1987, pp. 53-60.

acestui eveniment într-o **rețea complexă de analogii și generalizări** care îi atribuie valoarea unui *exemplum* și permit utilizarea sa ulterioară într-o manieră critică, prin instaurarea unui **dialog** real între trecutul împlântat și prezentul în plină desfășurare. În cazul aplicațiilor realizate în această lucrare, abordarea discursului literar s-a realizat din perspectiva *memoriei exemplare*, în care autori, texte și personaje **discută** azi liberi, descătușați de prejudecăți individuale, traume și trame istorice. Doar în acest dialog constructiv, dar critic, ei pot deveni **modele** discursive, întemeietori de atitudini și valori culturale.

Discursul literar are forță de expresie, dar și de transformare a realului, discursul literar *scandea*ză istoria, se definește pe sine și definește lumea, în același timp și, realizează continuu o analiză internă a celorlalte forme de discurs cultural. Discursul literar nu doar că ilustrează anumite aspecte culturale, dar le **asimilează organic**, le sublimează, le transformă și le *redistribue* culturii, în forma **modelelor**. Literatura iese în afară și nu doar fotografiază și fotocopiază realitatea, ci o include, o completează, o reprezintă cu succes în cultură, se impune și generează discursuri complementare. Astfel, nu mai simțim diferențe ireconciliabile între “personajul” așa-zis “real” (cetățean al societății) și personajul așa-zis “de hârtie”; ei populează și reprezintă aceeași lume. Personajul-discurs devine un purtător viu de opinie publică, un formator de mentalitate, la fel de fezabil ca orice intelectual al vremii, personalitate politică sau starletă contemporană.

Această lucrare este în cele din urmă, un studiu cultural aplicat literaturii din perspectiva factorului etic, socio-politic (ideologic, psihologic, antropologic, spiritual), pe care l-am numit generic discurs etic. Abordarea permite așadar, o extindere a perspectivei estetice de analiză și interpretare, astfel că, am urmărit să străbatem **împreună cu discursul estetic** și *câteva trepte ale realului*, ale spațiului etic.

B. Structura lucrării

Lucrarea este structurată pe **cinci capitole: capitolul introductiv**, de natură teoretică, în care sunt trasate principalele direcții de cercetare (*modelul discursiv rizomatic*); **capitolul doi**, în care este realizat un studiu cultural din perspectiva discursului autenticității (ca atitudine literară și etică modernă), cu referire la romanul *Huliganii* de Mircea Eliade; **capitolul trei**, în care este realizat un studiu cultural și de mentalitate, din perspectiva discursului ideologic (socialist-marxist din perioada proletcultistă, în special), cu aplicație pe romanul *Mitrea Cocor* al lui Mihail Sadoveanu; în **capitolul patru** este realizat un studiu cultural din perspectiva discursului evazionist specific postmodernității, cu formele sale de manifestare în plan etic și estetic (cu aplicație pe romanul *Nostalgia* de Mircea Cărtărescu); **capitolul cinci** este dedicat concluziilor, urmărind să surprindă caracterul științific novator al tezei, funcția praxiologică a acesteia, precum și actualitatea și oportunitatea modelului de analiză discursivă.

---

¹⁵ Tzvetan Todorov, *Abuzurile memoriei*, Traducere de Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 1999, p. 30.

CAPITOLUL I. Pentru o pragmatică a receptării literaturii.

Modelul discursiv *rizomatic* - o rețea discursivă necesară pentru lărgirea esteticului

În acest capitol, demersul nostru se orientează asupra problematicii receptării operei literare din perspectiva deschisă a teoriei discursului cultural. Căci, parafrazând un *huligan* de-a lui Mircea Eliade, discursul literar, cartea, este timp, experiență și cunoaștere concentrate, conținând esența a ceea ce este, a fost sau va fi trăit în cultură. Această viziune, sperăm, *va lărgi și va adânci* receptarea literaturii, discursul literar dovedindu-se a fi un veritabil discurs cultural care reflectă, dar și îmbogățește (post)modernitatea românească și europeană. Este relevantă în acest sens, stabilirea unor corespondențe în cadrul funcției social-culturale a literaturii, despre care Thomas S. Eliot consideră că reprezintă o posibilitate de a retrasa continuu, prin șlefuirea moravurilor și a sensibilității, granița dintre civilizație și barbarie.

Literatura reprezintă astfel, în concepția aceluiași autor, una din principalele **practici culturale de auto-control și auto-modelare**, elaborate de civilizația europeană în lunga și sinuoasa ei evoluție. Obiectivul cunoașterii și al asumării modelelor culturale se justifică dacă realizăm că un text literar poate fi interpretat ca un “simulator” al realității sociale, astfel că o bună contextualizare va atrage după sine o bună înțelegere atât a *momentului (discursului) în care s-a născut opera*, cât și a *lunii operei*. Contextualizarea văzută în sensul cunoașterii unor cauze culturale, sociale sau de mentalitate, determină, pe de o parte înțelegerea contextelor, a configurațiilor de determinări, de semnificații și aspirații, care au generat opere literare valoroase, iar, pe de altă parte, contextualizarea presupune auto-plasarea într-un context, capacitatea de a evalua critic determinările propriei condiții socio-culturale. În acest demers, știința literaturii își găsește aliații naturali în discipline precum gândirea socială, pragmatica discursului cultural, filosofia politică, teologia, sociologia literaturii, istoria mentalităților, antropologia culturală, etica, socio-critica, gândirea juridică. Dar, pentru a evita orice “război cultural” între estetic și valorile moral-civice, vom urmări să păstrăm respectul și interesul pentru marii autori ai tradițiilor culturale naționale, în același timp cu explorarea latențelor civice, politice sau etice ale discursului cultural.

Pentru a exprima această coerență și viziune integratoare, holistică, vom apela la un concept contemporan creat de Gilles Deleuze și Felix Guattari (în lucrarea *Mille Plateaux*, publicată în 1980 la Éditions de Minuit, Paris) – conceptul de **RIZOM**, ca **model de cunoaștere**. Termenul a fost preluat din biologie, unde este definit ca o „tulpină subterană simplă sau ramificată, lipsită de clorofilă, cu aspect asemănător rădăcinii, de care se deosebește prin prezența mugurilor la subsuoara unor frunze rudimentare, în formă de solzi, și prin structura internă” (DEX, 1998). Acest termen a fost apoi folosit de Carl G. Jung în mod metaforic pentru a descrie partea ascunsă a vieții, chiar un abis subconștient care rămâne pentru mult timp în structura interioară a ființei. Deleuze și Guattari aduc o noutate absolută prin folosirea termenului

ca model de cunoaștere a societății, model ce înlocuiește perspectiva dualistă, tradițională și opozițiile binare care constituiau baza modelului ierarhic de reprezentare. Rizomul este alcătuit din mii de „platouri”, care la rândul lor sunt sisteme multiple, conectate cu alte asemenea sisteme prin legături / rădăcini subterane; în acest mod fiecare platou poate fi interpretat pornind din orice punct și poate fi relaționat cu orice alt platou.

În mod analogic, vom urmări această desfășurare *rizomatică* de **adâncire și lărgire** a esteticului, din perspectiva legăturilor care se stabilesc între discursul literar și discursul cultural al (post)modernității românești, cu toate implicațiile estetice și non-estetice care au fundamentat și au reprezentat această perioadă. De altfel, pentru a contura și mai bine perspectiva rizomatică a abordării, am putea spune că „suprafața terestră” este reprezentată de **discursul** cultural (care **lărgeste** perspectiva înspre *factorul-colectiv* - obiectiv - cultural, social, politic), iar structura de adâncime, „subterana” studiului este reprezentată de **meta-discurs** (care adâncește abordarea prin apelul la *factorul-individual* – subiectiv - mitic, filosofic, inter- și intra-textual, anagogic-mistic, spiritual, hermeneutic-estetic). E vorba pe de o parte, de aspectul estetic care se *pre-lungește* în cultură prin discursul literar, și, pe de altă parte, de aspectul estetic care se *adâncește* în substraturile culturii prin meta-discursul de tip filosofic, mitic, intertextual și transtextual. La acest nivel, legăturile dintre discursul literar și discursul cultural sunt de natură *rizomatică*, adică există o dilatare a formelor unele înspre altele într-o asemenea măsură încât putem vorbi și aici de o *a patra dimensiune* ca sinteză specifică a tuturor celorlalte dimensiuni.

La limita dintre domeniile științelor socio-umane (etica, politologia, psihologia, economia, sociologia) și cele ale științelor receptării (estetica, hermeneutica, receptarea ideologică a operei de artă, critica culturală), ne-a atras atenția un concept actual, bine delimitat de școala analitică americană, care parcă ar asigura confluența celor două lumi și le-ar face pe ambele mai productive, mai dilatate unele înspre altele – conceptul de DISCURS. În corelație cu acest concept, am identificat **teoria discursurilor**, care reprezintă o **polifonie culturală** ce îmbină aspecte istorice, economice, politice, cu cele sociale, artistice sau estetice. Astfel că, ceea ce ne dorim este o **lărgire, dar și o adâncire a esteticului** din perspectiva pragmatică a receptării literare integrate unui *corpus* cultural. Mai mult decât atât, dacă ne gândim la rădăcina comună a cuvântului **discurs**, găsim verbul “a discuta”, care în limba română oferă o definiție *in nuce* a conceptului: marile idei, concepții elitiste și ideologii estetice coboară printre muritori în spațiul public și **se discută** în masă, se dezbat și se negociază de către specialiști și nespecialiști, devenind accesibile, dar vii. De altfel, azi, totul este **discutabil**, adică oricine vorbește despre orice din ipostaza hiper-specialistului, misterele coboară în stradă, personajele se amestecă sau se pierd printre cititori (**ba chiar, personajele își citesc cititorii**), iar poeții și politicienii sunt comeseni la marele “banchet public”.

În lucrarea *Eu și Tu* (1923), a lui Martin Buber, întâlnim o perspectivă inedită a ceea ce noi ne propunem să edificăm prin conceptul de **discurs**. Desigur, autorul nu folosește acest concept, însă îi

circumscrie domeniul ontologic, într-o manieră filosofică, existențială, spirituală. Astfel, el scria: *când este rostit Tu, este rostit în același timp Eu din perechea verbală Eu-Tu. Când este rostit Acela, este rostit în același timp Eu din perechea verbală Eu-Acela. Cuvântul fundamental Eu-Tu poate fi rostit numai cu întreaga ființă. Cuvântul fundamental Eu-Acela nu poate fi niciodată rostit cu întreaga ființă.*¹⁶ Lucruri externe, spune Buber (discursuri interne) sau lucruri interne – doar lucruri printre alte lucruri. Considerăm că relația *Eu-Tu* (și nu *Eu-Acela*) despre care vorbește Buber, precum și acest raport între lucrurile externe și cele interne definește într-o mare măsură conceptul de DISCURS, așa cum ne propunem să îl utilizăm în demersul nostru. Discursul, în sensul relației continue între *Eu-Tu*, nu reprezintă o însumare a atributelor lui *Eu* (cititor) și ale lui *Tu* (operă), ci relația în sine se bazează **pe spațiul comun al întâlnirii și al dialogului eficace**. Conceptul de discurs se bazează așadar pe ideea de **relație**, relația văzută ca un eveniment ontologic, întrucât spațiul ei este locul de manifestare a Spiritului, dimensiunea superioară a existenței umane. În ceea ce privește ontologia relației, M. Buber, formulează axioma de bază a gândirii sale: *La început este relația*, alăturând adevărului cosmogenezei (*La început era Cuvântul*) un adevăr al antropogenezei. Trecerea de la *era* la *este* sugerează chiar faptul că ne aflăm într-un prezent etern, într-un discurs perpetuu.

Relația prin excelență este aceea pe care limbajul o exprimă prin perechea verbală *Eu-Tu*, adică prin ceea ce noi numim DISCURS (*eu și tu ca unitate*). Orice om posedă, înaintea oricărei experiențe sociale, *un partener, care este Tu-ul său înnăscut*, spune Buber; orice om este, așadar, merit unei relații cu *altul* (*Tu*), pe care îl cuprinde, îl conține apriori. Discursul nu se naște, însă, în nici unul din cei doi termeni ai relației, nici în *Eu* (cititor / discurs etic), nici în *Tu* (operă / discurs estetic), ci **între ei**. Spațiul comun din care se naște și în care se manifestă discursul, este asemenea unei sfere care le este comună, dar care depășește domeniile particulare ale unuia sau ale celuilalt – este *sfera lui între* (*l'Entre-les-deux*), cum o numește M. Buber. De aici, un *Al treilea autentic, va trebui să porceadă*, spune Buber. Iar acest **al treilea autentic este discursul cultural**, spunem noi – un adevărat **loc și suport** a ceea ce se petrece între oameni, în lumea estetică și etică. Este ca o scufundare a *părții* în *întreg*, dar și a întregului în parte, o diluare a formelor și a conținuturilor. Discursul cultural este așadar, o **ontologie a intervalului**, este *locul geometric al spiritului* (al culturii) **ca ființă**, spațiul în care *cuvântul* poate fi *rostit numai cu întreaga ființă*. Nu este vorba despre o relație *Eu-Acela*, care indică *raportul* între un subiect cunoscător și obiectul cunoașterii sale, între *cineva* care posedă și *lucrul* posedat. Relația discursivă (culturală, spirituală) *Eu-Tu* este un raport de reciprocitate, de mutualitate. În acest caz, ceea ce intră în discurs (oameni, fapte, limbaje, lumi), este o **prezență vie**, ca angajare existențială, ca *îmbrățișare* trăită efectiv întru spirit și transformare. Spre

---

¹⁶ Martin Buber, *Eu și tu*, Traducere și prefață de Ștefan Aug. Doinaș, Editura Humanitas, București, 1992, p. 30.

deosebire În cazul raportului *Eu-Acela*, lumea – opera, natura și societatea – e trăită doar ca experiență, cunoaștere și posesiune rațională.

Privind din această perspectivă, discursul literar (asemenea Creatorului) intră cu noi, cititorii și multiplicitatea discursivă culturală (prin gesturi creatoare, revelatoare, eliberatoare), într-o **relație nemijlocită**. Discursul literar își include în sine discursul cultural, și invers. A conștientiza, *a discuta* (în sens **discursiv**) cu opera sau cu lumea pe care aceasta o reprezintă nu e un act care se petrece *alături* sau *deasupra* cotidianului. Cuvintele, unitățile discursive ale operei (fie că sunt voci, cetățeni, personaje) **pătrund tot** ce se petrece în viața fiecăruia (în discursul personal, în memoria culturală individuală), dar și în tot ceea ce se petrece în lume (în polifonia discursivă, în memoria culturală colectivă), în biografie și istorie și *și se înfățișează deopotrivă ție și mie, ca îndrumare, ca îndemn*,¹⁷ devenind **modele culturale**.

În cadrul acestui capitol, am urmărit să definim **discursul**. Dar, vastele accepțiuni ale conceptului de **discurs** pot reprezenta așadar, un pericol pentru circumscrierea lui clară, însă, ceea ce ne dorim este să radicalizăm acest concept în asemenea măsură, încât să-l facem să părăsească (măcar pentru un timp) domeniul pragmaticii lingvistice, și să-l determinăm să pătrundă cu încredere și noblețe în universul receptării operei literare (într-o **pragmatică literară/culturală**). Cu siguranță, saltul nu este ușor, dar poate fi stimulat de anumite pârghii conceptuale care să ne asigure reușita. M. Foucault definește discursul în sens larg, ca practică enunțiativă, o practică socială, asociată cu științele și puterea politică.¹⁸ În *Cuvintele și lucrurile* (1966), discursul este definit prin intenția sa de a reprezenta fără rest gândirea, ceea ce îl face specific doar epocii clasice (ca o utopie a limbajului prețios, perfect transparent); în opoziție cu acest discurs clasic enunțiativ, pur lingvistic, discursul epocii moderne, este un contra-discurs (literatura modernă) sau un meta-discurs (de tip filosofic) deoarece a suferit „turnura lingvistică”, adică a inclus și factorul / elementul semnat, din trimitere spre alte dimensiuni. Astfel, literatura modernă se naște din „risipirea limbajului”, iar nu din organizarea lui coerentă. Acest fapt definește o literatură non-referențială și ateleologică, de factură filologică și estetizantă, adică o scriitură personalizată caracterizată de Foucault prin *transgresiune* și *intensitate*, deci un discurs foarte diferit de epoca clasică. Sub influența structuralismului, în *Arheologia cunoașterii* (1969), discursul este definit ca o „multiplicitate” și ca „un grup de enunțuri”, reunite de „regularitatea unei practici”.¹⁹ Discursul nu se reduce strict la forma sa lingvistică, pur înveliș de suprafață, ci include și formele care îl preced, regulile care îl fac posibil (*unitățile discursului* din perioada *genealogiilor*). El nu mai este deci, în sens pur saussurian „o încrucișare de lucruri și cuvinte”, ci se află într-un raport indisociabil cu obiectul său *extra-* sau *trans-*lingvistic, ce se cere delimitat și analizat împreună cu materialul enunțiativ, ca parte a discursului însuși. Din acest punct de

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 163.

¹⁸ Andrei Bodi, Caius Dobrescu, *op. cit.*, p. 54.

¹⁹ Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii*, Traducere și postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București, 1999, p. 91.

vedere este important, în cazul nostru, să observăm rolul contextualizării discursului literar (a personajului însuși ca discurs), operație prin care acesta devine discurs cultural, cu toate implicațiile social, politice, mitice sau autoreferențiale. În cele din urmă acest discurs literar al modernității devine o „practică ce își formează în mod sistematic obiectele despre care vorbește”²⁰ (ideile, concepțiile, narativitatea, societatea etc.).

După 1970, M. Foucault se axează tot mai mult pe înțelegerea socială și procesuală a discursului. Într-un curs din 1973-1974, el definește discursul ca *ansamblu regulat de fapte lingvistice la un anumit nivel și de fapte polemice și strategice la un alt nivel*, precum și ca *ansamblu de strategii care fac parte din practicile sociale*.²¹ Privită din acest punct de vedere, literatura însăși, cu toate faptele lingvistice și strategiile estetice de construcție, poate fi considerată o practică socială, adică un ansamblu ficțional de date în care funcționează reguli sociale, morale reale care sunt puse într-o continuitate discursivă atunci când se face o analiză completă a unui fenomen (de pildă, nu putem exclude literatura / personajul de inspirație marxistă din peisajul cultural al modernității postbelice, sau, nu putem exclude tehnicile scriiturii actuale - fragmentarismul, pastașa, ironia, intertextul - pentru a defini discursul cultural postmodern).

Concluzia acestui capitol este că, nu e suficientă o simplă lectură a unui text sau o analiză rigidă lipsită de substanță vie; pentru a fi valoros ca **discurs cultural**, un text literar trebuie să ajungă pe *buza* spiritului activ a unei societăți care să-l rostească și să-l reactiveze de la sine ori de câte ori simte. Considerăm că analizele de text pe care le vom face, vor transforma textele (prea bine cunoscute) în adevărate *discursuri culturale pe viață și pe moarte*, astfel că ele nu vor mai trebui recitite pentru a fi înțelese, ci doar re-activate din memoria culturală în diverse moduri, atunci când experiența o va cere. Fără **testul dezbaterii culturale**, textele rămân doar „însemne” frumoase, însă devenite parteneri culturali de comunicare, instanțe ale *alterității (celălalt, Tu-ul înăscut)*, ele devin discursuri culturale **eficiente**. Aceasta este, considerăm, adevărata practică a lecturii, adevărata *pragmatică a receptării culturale a literaturii*.

CAPITOLUL II. Discursul autenticității - împotriva și în afara modernității

Am decretat în capitolul anterior trei tipuri de interacțiuni discursive care se manifestă în literatura română (post)modernă, mai exact în proză. Aceste **tipuri de interacțiuni discursive**, spuneam că nu sunt altceva decât **trei modalități de raportare la cultură**, la real: *un real care lucrează în noi, devine noi, unul ce se topește, ne scapă, și unul care nu ne aparține* (Marin Mincu, *Textualism și autenticitate*). Astfel, avem: **discursul autenticității**, ca interacțiune cu *sinele* unde este prevalent conceptul **autenticității**

²⁰ *Ibidem*, p. 61.

²¹ Andrei Bodiu, Caius Dobrescu, *op. cit.*, p. 56.

generației interbelice, **discursul ideologic** (al generației postbelice) și **discursul evazionist (metafictiional)**, ca interacțiune a lumilor posibile (în proza postmodernă).

Această parte a lucrării este dedicată *realului care lucrează în noi*, **discursului autenticității care transcende domeniul estetic**, prin faptul că anumite contexte, atitudini, limbaje autentice sau personaje devin **modele/teorii culturale** sau chiar **fondatori (întemeietori) de discursivitate**, repere discursive etice care au fundamentat (post)modernitatea. Și e vorba desigur, de *(post)modernitate văzută ca o problemă de cultură* – atât din punctul de vedere al obiectului de studiu, cât și al unghiului de abordare – în sensul de păstrare, și îmbogățire a memoriei culturale românești (S. Alexandrescu, s.n.). Căci, după cum vom vedea, la masa națiunii moderne dezbate deopotrivă cei *vii* și cei *literari*, adică toți cei autentici.

Prin analiza din perspectiva discursului cultural a romanului *Huliganii* de Mircea Eliade, vom urmări practicile discursive estetice și extra-estetice (etice) plecând de la conceptul de **autenticitate**. Autenticitatea, promovată și postulată în perioada interbelică la toate nivelele culturii, este o valoare profund etică, înainte de a fi una estetică, de aceea am numit discursul interbelic discurs etic, căci autenticitatea unor scrieri se reîntoarce la valoarea ei primordială, **etică**. Literatura, discursul literar devine unul cultural, în măsura în care autenticitatea lui depășește limitele estetismului și se transformă în acțiune, în **atitudine** socială și culturală; iar acest transfer de funcții și valori (de la etic estetic și din nou la etic) este evident în cazul romanului *Huliganii*: estetica romanului se deschide înspre etica națiunii și a culturii moderne; iar, prin aceasta, discursul estetic se lărgeste și se adâncește (conform modelul *rizomatic*) la rândul său prin noi judecăți critice. De aceea, propuneam **știința pragmaticii culturale**, pentru a evidenția aceste raporturi și legături între domeniile culturale, plecând (în cazul nostru) de la un discurs (romanul *Huliganii*) deopotrivă estetic, intim, documentar, eseistic, politic și social.

Pentru a avea o perspectivă cât mai largă, dar și mai profundă a conceptului de **autenticitate**, am identificat trei aspecte discursive ale acestuia: **discursul autenticității literare, filosofice și ontologice**. Aceste aspecte se întrepătrund și redau imaginea cât mai amplă a **discursului cultural** din perioada interbelică, cu toate implicațiile și legăturile pe care acesta le generează în **modernitatea românească**.

Din perspectiva integratoare a teoriei discursului cultural, observăm că acesta funcționează pe principiul antic al lui *kalokagathon*, adică, nu putem să eficientizăm sau să valorizăm o atitudine, un text, o voce, dacă acestea nu sunt și frumoase și bune și adevărate. Tocmai de aceea, ideea de discurs cultural urmărește să evoce această **unitate**: în cultură, **estetica** (frumosul) și **etica** (binele și adevărul) participă la un **ideal** comun.

Pansemantismul este deci, marca discursului cultural modern. În tradiția europeană, textul este o realitate secundă. În exegeza lui, atingerea ultimului strat semnificativ înseamnă contemplarea adevăratei **Realități**, care se identifică cu macro-discursul cultural, ca **sinteză** între *nou* și *vechi*, *gol* și *plin*, *transcendent* și *imanent*. Astfel, discursul estetic modern devine și un instrument de cunoaștere metafizică,

manifestat prin *purism*. El are totuși nevoie de sens, tânjește după o interpretare, dar și după idealul *tăcerii*. Ceea ce caracterizează **discursul modernității** este idee de **criză, ruptură, opoziție sau conflict**, astfel că am considerat că noțiunea de **discurs** poate să surprindă aspectul de coerență al modernității, în măsura în care toate tendințele care erau contradictorii, funcționau de altfel, într-o deplină **sincronie**.

Deși discursul modernității este prin excelență un **concept progresiv**, și deci puternic legat de temporalitate, el valorizează doar foarte subțiri “felii” de temporalitate, care nu mai pot fi studiate diacronic, ci în **sincronia** structurală a componentelor discursive. Pentru întemeietorul modern de discursivitate, esențială este numai **noutatea**, clipa prezentă, făcută să fie depășită de clipa ulterioară. Modernii nu pot înțelege decât operele contemporane, pe cele vechi le privesc din perspectiva primelor, ca prin niște **filtre ale modernității**. Reputația marilor maestri nu poate fi păstrată în modernitate, din cauza **slăbirii conexiunii vechi-etern-valoros**. Modernitatea presupune o mutație culturală majoră, care s-a produs odată cu trecerea de la o estetică a permanenței, bazată pe credința într-un ideal de frumusețe imuabil și transcendent, la o **estetică etică**, a tranzitoriului și a imanenței, ale cărei principale valori sunt schimbarea și noul cultural.

Discursul modernității românești, deși a fost la rândul lui, definit de cele mai multe ori în termenii unei **crize**, nu a avut timp să se manifeste într-un mod atât de *paradoxal* încât să întemeieze o tradiție, dar, prin intermediul lui s-a realizat pentru prima dată, cu adevărat, **o selecție și o aplicare a valorilor** în stat și în cultură. Căci, așa cum remarcă Liviu Antonesei, *acolo unde aceste valori (atât valorile prezervate: Adevărul, Binele, Frumosul, Fraternitatea Creștină, cât și valorile inventate: Libertate, Egalitate, Solidaritate, Legalitate) funcționează, acolo ne situăm în modernitate* (s.n.).²² Din acest punct de vedere, cei care au definit modernitatea prin termenul de **criză**, au fost *crizații* (în sensul bun al cuvântului), “disperații” de modernitate, cei care au creat asupra unor aspecte culturale și politice o **presiune axiologică și pragmatică** extremă, în spațiul îngust al discursului românesc de până atunci. Mai mult, în perioada interbelică s-a reușit, în sfârșit, o **dezrobire** autentică a Culturii față de Putere, astfel că, pe parcursul a 10-15 ani au putut **supra-viețui** doar cei care au înțeles bine rostul și menirea lor în cultură (față în față cu Puterea, dar niciodată de aceeași parte). Acum, în modernitate, se întemeiază generații, se fac și se desfac cenacluri, grupări, se leagă prietenii pe viață și pe moarte. Este perioada tuturor inițiativelor și a imperativelor nespuse până atunci, a vocilor care îndrăznesc să-și glăsuiască gândirea, a indivizilor care nu fac pacte și convenții, a intelectualilor care și-au găsit locul convenit în societate și cultură. Se știe că aceste tendințe s-au resimțit și pe plan european, astfel că, *cei alți*, înfricoșați de o asemenea atitudine și forță a minții și a conștiinței, au trebuit să-i pună capăt printr-un alt război (al doilea război mondial).

---

²² Liviu Antonesei, “Modernizările românești, populismul și demagogia” în volumul colectiv coordonat de Sorin Antohi, *Modernism și antimodernism. Noi perspective interdisciplinare*, Editura Cuvântul: Muzeul Național al Literaturii Române, 2008, p. 161.

În planul culturii române suntem încă fascinați de ceea ce generația '27 (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Mircea Vulcănescu, Sergiu Al.- George, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Dinu Pillat, Constantin Noica) a reușit să construiască în planul culturii, și mai ales, de faptul că tot ceea ce ei scriau în jurnale, eseuri sau în proză, poate fi considerat un discurs cultural și social, o prelungire a socialului în și prin literatură, un discurs care nu vine din partea unui singur vorbitor / scriitor, ci din partea mai multor membri ai aceleiași comunități de intelectuali, care erau plasați pe poziții sociale sau ideologice diferite. Vom numi acest discurs *cultural*, deoarece el articulează termenii și valorile culturale comune ale membrilor comunității în discuție.²³ Dacă până în perioada interbelică discursul cultural a realizat o *mediere* între scopuri politice abstracte și realitatea dură a războaielor (și ne referim la opere literare care aveau o țintă și un mesaj social bine determinate, sau la aspecte artistice care descriau sau prefigurau realități politice – independența națională sau unirea) – acum, în perioada interbelică, discursul cultural realizează o *antimediere*, artistul, scriitorul face orice pentru **a fi împotriva** idealului politic, pentru a-și afirma autonomia, originalitatea, **autenticitatea nu a esteticului în afara eticului, ci a înțelegerii, aprofundării și lărgirii esteticului prin intermediul domeniului eticului, al culturalului**. Totul se definește în termenii unei rupturi nihiliste, care nu înseamnă autonomia faptului cultural, estetic, ci nevoia de *trezire la diferență* a conștiinței individuale a intelectualului; căci, *mai bine nebun, decât impotent social*, afirma Emil Cioran.

Individul nu se detașează de realitatea politică, ci vrea să o înțeleagă în profunzime, pentru ca, știindu-i mecanismele interne să fie tot mai îndreptățit să o recreeze sau să o nege cu toate argumentele estetice și etice. Deci, individul asimilează politicul spre a-l putea sublima și submina; și nu e vorba că intelectualii revoltați ar dori și ei partea lor în sistem (mai ales că nu i-ar lăsa orgoliul proaspăt trezit), dar ar dori transformarea lui, în sensul *recunoașterii juste a valorilor* intelectuale și culturale (absolute, dacă se poate), recunoașterea diferenței, a specificului. Ei *nu sunt în afară, ci împotriva*, cu spirit belicos, nebun, de frondă, cu țipăt și nerv împotriva ordinii, a aplatizării, a uniformului, a conformismului care *îi retează, îi ratează* pe cei care nu sunt *conform*. Prin *discursul cultural al perioadei interbelice* înțelegem așadar, complicatele mecanisme culturale de persuasiune folosite de societatea culturală (sau de anumite părți ale ei) pentru *a nu face jocul Puterii, pentru a nu media* între niște scopuri politice abstracte și realitatea culturală, intelectuală – pentru a fi un *huligan*. Acestea sunt paradoxurile discursului cultural interbelic: să-ți iubești țara cu furie și adorație, să fii implicat-detașat, să fii în afară, și totuși acolo, să pleci departe, și totuși să rămâi aproape.

Ceea ce îi unea pe reprezentanții anilor '30 era furia contra “oamenilor atenuați”: *România este țara oamenilor atenuați, a oamenilor care, în loc să sfârșească în nebunie, sfârșesc în impotență*.²⁴ Cioran și

²³ Apud Sorin Alexandrescu, *op. cit.*, 1999, p. 20.

²⁴ Emil Cioran, *Singurătate și destin*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 231.

Eliade reprezintă două destine care s-au sustras crizei modernității sau chiar, după cum spune S. Alexandrescu, ei semnifică *două tipuri de discurs în afara modernității*, care nu sunt altceva decât două moduri de a concepe și trăi cultura, moduri care revin neîncetat, poate la fiecare generație, în cultura română. Eliade a părăsit modernitatea, dar nu și efortul de a raționaliza lumea, fie și prin valorizarea unor hierofanii imprevizibile; el a devenit un *nemodern* (prins în conflictul iremediabil dintre modernitatea științifică și tânjirea după sacru). Cioran, dimpotrivă, a acceptat *antimodernismul* fără prejudecăți raționalizante și fără regret, sau, chiar cu veselia, care, în chip uluitor, însoțește textele sale cele mai disperate.

Felul în care cele două valențe ale discursului modernității (una *nemodernă*, alta *antimodernă*) se combat și interferează va fi analizat în cadrul acestui capitol dedicat problematicii **autenticității discursului literar care articulează discursul politic și cultural al modernității**, cu referire la romanul *Huliganii* de Mircea Eliade. Consider romanul *Huliganii* unul exponențial pentru evidențierea tipurilor și a nuanțelor de discurs cultural din perioada interbelică. Construcția subiectului, personajele și limbajul constituie un aliaj bine încheiat care redă întocmai atitudinea și condiția specifică a intelectualului, care nu doar opune Cultura Puterii, ci vrea ca cele două să interfereze firesc și productiv în ambele sensuri. Dar, pentru că nu există un exercițiu în acest sens, intelectualul rămâne “să huligănească” în felul lui melancolic, morocănos și mistic când în afara, când împotriva Puterii. Cei care sunt *pe valul puterii* (asemeni lui Eleazar), nu sunt huligani, ci intră în conflict cu aceștia, în dezbateri prin care vor să-i umilească să îi marginalizeze, opunând individualismului *creștinismul maselor*: *Eu vă mărturisesc cinstit că nu vă înțeleg. Vă ascult de o jumătate de ceas bătând apa în piuă, trâncănind despre destin, despre sensul vieții, despre morală, și despre alte bazaconii spirituale, și vă plâng de milă. Nu înțeleg nimic! /.../. Nu vedeți că vorbiți și scieți numai pentru o mie de oameni suciți ca și voi /.../. Există o singură spiritualitate: creștinismul țărănesc, creștinismul maselor* (s.n.).²⁵

De altfel, în romanul *Huliganii* se abordează problemele modernității din perspectiva intelectualului modern complet, care este construit din toate fragmentele de *discurs edificator* ale fiecărui huligan în parte (Anicet, Pleșa, Dragu, Pașalega, Anișoara, Felicia, Irina, Adriana). Intelectuali de diferite sexe, coloraturi politice și medii intelectuale (de la profesori, la artiști, scriitori, medici, lingviști, ingineri, economiști) nu fac altceva decât **să dezbătă** problemele Culturii și ale Puterii, ale individului față în față cu sistemul, ale valorii față în față cu ignoranța. Astfel, ei sunt **întemeietorii de discurs edificator pentru modernitatea interbelică românească**. Din discursurile lor putem deduce și formula panoptical culturii modernității într-un mod just și autentic. Vorbind despre Petru Anicet în *Memorii I*, se observă originea comună a personajului și a autorului, geniul lor comun, *daimonul* care-i stăpânește pe amândoi, legătura de sânge și

---

²⁵ Mircea Eliade, *Huliganii*, pp. 188-190.

de conștiință *descătușată* care îi unește și îi uimește: *Poate că, fără să-mi dau seama, eram eu însumi înspăimântat de cruzimea acestui „huligan” exemplar* (Petru Anicet, n.n.).²⁶

Huliganii sunt tot atât de plini de substanță vie ca și “contemporanul” lor autor care s-a pus pe sine multiplicat în fiecare dintre ei - în ipostaza scriitorului lucid (David Dragu sau Balaban, din roman), autorul trăiește și generează viața modernă / discursul modern în și prin scris, în cel mai autentic mod: *Când trăiesc, nu-mi dau seama de toată zădărnicia vieții ... când scriu, însă, nu mai pot renunța la luciditate* (s.n.).²⁷ Așadar, de la luciditate la zădărnicie, și invers, autorul huliganilor rămâne “huliganul no.one”. Observăm aceasta și din mărturisirea din *Memorii I*, unde Eliade pare mândru că a reușit să **șocheze** prin romanul său violent, să arate felul lui sarcastic de a se răzbuna împotriva existenței burgheze potolite, să se surprindă pe sine cu forța și virilitatea acestor personaje înspăimântător de vii. *Eugen Lovinescu mi-a mărturisit într-o zi că citind „Huliganii” i-a fost tot timpul frică să nu aibă o criză cardiacă.* (s.n.).²⁸

Cercetând manifestările în proza românească din perioada interbelică, se poate constata tendința unei căutări a autenticității în spirit anticalofil, care merge până la exprimarea exclusivă a unor experiențe personale, concepute ca un act de aventură a cunoașterii. **Discursul autenticității** este îmbrățișat de mulți prozatori tineri care vor să substituie conceptului de originalitate, de inspirație romantică, ideea de autenticitate care, la rândul ei, se fondează pe ideea de experiență și cunoaștere (etică, socială, psihologică, politică). Căutarea autenticității, pe care o practică în roman Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Anton Holban, Max Blecher ș.a. este înregistrată pentru prima dată de istoria noastră literară prin G. Călinescu, într-un capitol special, unde se găsește definită în mod semnificativ ca literatură a experiențelor, ținând de „filozofia neliniștii și a aventurii”.

CAPITOLUL III. Discursul ideologic și problemele memoriei culturale

În lucrarea *Despre nou. Eseu de economie culturală*, Boris Groys ne atrage atenția asupra felului în care este structurată **cultura**, atât din punctul de vedere al instituțiilor publice care o *înmagazinează* (biblioteci, muzee, arhive), cât și din punctul de vedere al “instituției” subtile a memoriei colective (*arhiva cosmică*) care o eternizează. În cazul discursului cultural aplicat literaturii, ne interesează desigur, acest aspect al **memoriei culturale** care străbate epoci, mentalități și ierarhii greu de *instituționalizat*. Discursul ideologic (totalitar, marxist) a fost reprezentat deopotrivă de structuri instituționale concrete, dar, el a pătruns mult mai adânc în structurile de profunzime ale memoriei colective, continuând până astăzi să dea vârstare, de cele mai multe ori, otrăvitoare.

²⁶ Mircea Eliade, *Memorii*, vol. I, Editura Humanitas, București, 1991, p. 342.

²⁷ Mircea Eliade, *Huliganii*, p. 227.

²⁸ Mircea Eliade, *Memorii*, vol. II, Editura Humanitas, București, 1991, p. 129.

Despre orice cultură se poate spune că este construită ierarhic, astfel încât totul în cuprinsul ei are o valoare, determinată prin poziția în ierarhia valorilor culturale. În primul rând, se formează ceea ce poate fi desemnat ca **memorie culturală** organizată sau structurată a unei astfel de ierarhii. Am considerat necesare aceste trimiteri pentru că ne dorim să dez-naționalizăm (pe cât se poate) problema discursului ideologic marxist, cu scopul de **a nu reproduce** experiența, starea traumatizantă care ne legă de aceasta, fapt care ar fi refuzat sau considerat *tautologic* în arhiva culturală. Studiul cultural va viza în special discursul literar-ideologic *Mitrea Cocor* al lui Mihai Sadoveanu, discurs care a format și de-format suficiente atitudini culturale.

Același eseist se întreabă dacă mai este posibil ceva *nou*, în condițiile în care considerăm că, în cazul discursului totalitar, istoria a câștigat, iar umanitatea a pierdut. Răspunsul nostru este că, istoria nu a învins pentru acela care învață să nu-i repete greșelile, și pentru acela care nu se simte un învins, indiferent de atrocitățile istoriei. Dar, nu poți să constăți că istoria se repetă, dacă vrei să o uiți. Tendința de ignorare și de ștergere a unui trecut cultural terifiant s-a manifestat și după '64 și după '89, dar acum, se constată o tendință de normalizare, de toleranță și înțeleaptă detașare față de perioadele *obsedante* ale istoriei, fapt care ne permite și nouă o abordare *nouă* mai puțin *pătimașă*.

Fără a insista în acest punct asupra posibilităților *scăpări* care pot afecta buna funcționare a “memoriei exemplare”, ne interesează felul în care în cultura română s-a reușit sau se va reuși o *încrucișare* între cele două axe temporale, pentru ca interpretarea fenomenului totalitar să se petreacă cu aceeași detașare, acceptare, maturitate și obiectivitate cu care se interpretează orice alt eveniment. De altfel, interpretarea discursului literar *Mitrea Cocor* din perspectiva teoriei discursului cultural sperăm să realizeze acest *salt* în mentalitatea critică – în sensul în care referirea la asemenea discursuri (ideo-totalitare) să nu mai activeze traumele ca efecte psihice incurabile, ci ca *posibilități* de a învăța din greșelile trecutului pentru a evita posibilele situații similare din cultură. Aceasta înseamnă “utilizarea fericită” a “memoriei exemplare”, pe care sperăm să o putem îmbogăți prin acest *gest compensatoriu*.

În ceea ce privește problema discursului totalitar (etic) și a relației lui dialectice cu discursul filosofic-estetic, preluăm afirmația lui Françoise Thom din lucrarea *Sfârșiturile comunismului*, pentru a consfinți încă o dată, necesitatea unei priviri globale, culturale, interstițiale asupra fenomenului proletcultist. Conform acestui autor, **filosofia politică, istoria și morala** trebuie să se hrănească reciproc și să se întărească una pe cealaltă, căci *experiența totalitară nu poate fi gândită decât în lumina convergentă a acestor trei discipline*.

De-a lungul acestui capitol, am observat că lucrurile au evoluat în cultură într-un mod firesc, la început de la estetic înspre etic, iar apoi, odată cu deschiderea modernă și cu viziunea holistică, sensul de influență a fost mereu unul dublu. De la doctrinele estetice, literare, de la curente și ideologii (Clasicism, Romanticism sau Simbolism), poezia și proza au evoluat în modernitate înspre domeniul eticului (începând

cu Avangarda), pentru a se realiza o sinteză, un macro-discurs integrator între esența estetică și existența socială, culturală. Literatura nu trebuie să fie doar frumoasă, ci trebuie să ofere și soluții existenței pe care o DISCUTĂ, să creeze spații noi de viață și trăire, care să nu scindeze la modul schizofrenic ființa, ci să o integreze unui tot, să o reflecte într-un mod **holografic**. Astfel, individului îi este ușor să comunice “pe limba ei”, să o asimileze, să o facă părtașă a existenței sale. Discursul literar modern a devenit mai *uman*, a coborât garda și s-a lăsat “atacat” pe toate flancurile pentru că *știa* că în final ambii *combatanți* (textul și interpretul / esteticul și eticul) vor fi *câștigători*. În literatura modernă toată lumea are loc (filosofi și idioți, academicieni și internauți, victime și călăi, concepții estetice abstracte și rețete de bucătărie), căci ea s-a convertit într-un discurs generos care combină și recombina factori și atitudini, oferă soluții și rămâne mereu deschisă și inepuizabilă.

În această parte a lucrării am analizat discursul cultural din perioada proletcultistă (anii 1948-1964), plecând de la determinantul politic-ideologic înspre literatură, dar și invers, de la discursul literar înspre cel social, etic care a cuprins în el și a confiscat uneori modele, simboluri, voci și mituri sau pseudo-mituri literare / culturale. Nu putem da măsura unui raport real între discursul ideo-totalitar și cel literar, atâta timp cât regimul (esențialmente, dictatorial) a socotit mereu literatura și pe scriitorii ca pe **instrumentele** lui. Se subînțelege desigur, raportul de subordonare a literaturii pusă în slujba propagandei, însă au existat și anumite concesii și deschideri operate pe ici pe colo.

Așa cum am constatat în cadrul aplicației pe romanul *Mitrea Cocor* (1949) al lui M. Sadoveanu, falsitatea acestei ideologii este atât de “naturală”, încât masele se supun entuziaste chiar, așteptându-l pe eroul conducător (ca de pildă, întoarcerea lui Mitrea din Uniunea Sovietică) ca pe un *mesia*. Amploarea acestei ideologii este atât de vastă încât ea include sistemele educaționale, politice și juridice, dar și industria cărții. În luna octombrie 1947, la cel de-al II-lea Congres al Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști (USASZ) se declanșează procesul condamnării tuturor formelor de cultură occidentală și se anunță adoptarea **Realismului socialist** ca “metodă” unică în creația artistică și în jurnalism.²⁹ Acest program de ideologizare (marxistă) este în același timp un proces de semnificare amplă a culturii, în care esențiale sunt valorile socialiste și miturile comune tuturor membrilor culturii. În viziunea pragmatică a lui Lenin și a urmașilor lui, literatura nu a reprezentat nimic altceva decât “o rotiță și un șurub” în cucerirea și păstrarea puterii. Oricum a fost sau va fi numită (“literatură proletară”, “literatură militantă”, “realism socialist”, “revoluție culturală proletară”), literatura aservită propagandei a avut ca suport o dictatură bine construită, căreia, la rândul ei, i-a devenit un instrument indispensabil.³⁰ Pentru a justifica (dacă mai

---

²⁹ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism (1948-1964)*, Vol. I, Editura Cartea Românească, București, 2010, p. 56.

³⁰ *Ibidem*, p. 65.

este necesar) acest raport de subjugare a literaturii, putem să observăm cum *din gura* personajelor literare ies aceleași slogane, același discurs ca al autorului.

Considerăm discursul literar *Mitrea Cocor* unul reprezentativ pentru transformările culturale postbelice românești, pentru că eroul (prin ideologia sa și valorile marxiste promovate) se impune ca **anti-mit** în discursul cultural, fapt care-l transformă într-un instrument (“într-o rotiță”), într-o practică discursivă eficientă care nu anulează complet esteticul, ci îl lărgeste ca discurs, din perspectiva impactului eficient (din păcate!) pe care l-a avut în cultură. Sigurul mod în care acest erou mitic a fost consacrat și menținut a fost prin utilizarea frecventă, ritualică chiar, a valorilor pe care acesta le reprezintă: alienarea, lupta de clasă, obediența și solidaritatea față de partid, însușirea temeinică a principiilor socialiste, anularea vieții private (a individului) în favoarea unei vieți comunitare văzută ca prioritate ontologică, proiectarea unei societăți care împlinește toate aspirațiile umane, egalitate în distribuirea bunurilor etc.

Asemenea propagandei ideologice, discursul literar trebuia să fie cât mai puțin individualizat, tot mai puțin original, pentru ca să se poată propaga ușor în mentalul colectiv (comuniștii chiar vroiau să creeze o *poezie colectivă*). Instrumentul cultural de manipulare căpăta astfel amploare tot mai mare, estompând vocile singulare care ar fi îndrăznit să se izoleze, să facă nota discordantă. Acestea este de altfel, instrumentul totalitarismului *Totalitarismul este țara acestui secol*.³¹ Este evident în acest sens *fenomenul Mitrea Cocor*, care și-a transgresat ființosfera livrescă și a devenit un **model** social și moral activ pentru tinerii proletari care “aspirau” la un destin politic fulminant, dedicat cauzei socialiste. Considerăm discursul ideologic al acestei perioade unul bine asimilat în toate substraturile sociale și culturale, astfel că, este cel mai omogen discurs cultural modern: amplu, eficient, pragmatic, bine fundamentat teoretic și, din nefericire, ancorat (prin teroare) în toate nivelele realității.

Cum poate fi definit discursul cultural al secolului XX? Primul aspect pe care îl remarcă Vladimir Tismăneanu cu privire la secolul XX este ideea **politicii de masă**³² - un nou tip de politică în care forțe și pulsuni colective tind să învâluie, să submineze sau chiar să domine instinctele și aspirațiile individual-liberale. Progresul politic, economic și social era văzut ca indispensabil, iar statul dictatorial, ca un anacronism în curs de inevitabilă extincție. Dar, toate acestea aveau să se schimbe fundamental, constată V. Tismăneanu, în urma izbucnirii primei conflagrații mondiale. *Războiul a fost catalizatorul deopotrivă al prăbușirii imperiilor tradiționale și al victoriei bolșevismului în Rusia*.³³

În concluzie, arta, hrănită secole întregi din negare, devine un mod de a afirma noul umanism socialist. Factorul hotărâtor al revoluționării literaturii noastre este Partidul, chiar numai pentru faptul că

³¹ Yves Ternon, *Statul criminal. Genocidurile secolului XX*, Traducere de Ovidiu Pecican, Liliana Popovici, Iuliana Doboși, Prefață de Ovidiu Pecican, Editura Institutul European, Iași, 2002, p. 71.

³² Vladimir Tismăneanu, *Scrisori din Washington. Reflecții despre secolul douăzeci*, Prefață de Dan Pavel, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 162.

³³ *Ibidem*

avangarda marxist-leninistă a clasei noastre muncitoare e *arhitectul* structural prefacerii sociale și politice al unei noi realități, al unui nou tip uman, mult mai “evoluat”, care pune scriitorilor probleme noi, mult mai complicate. Asemeni celorlalte forme ale conștiinței sociale, *arta*, mai susținea tovarășul Dej, *reflectă lupta de clasă și participă la ea*. Asumându-și această luptă pentru propășirea lumii socialiste, scriitorul și proletarul vor avea aceeași *întă*, idealuri și aspirații *egale*. A furniza idealuri artistice sau sociale diferite de noua ideologie, însemna să devii *dușman* de clasă, sortit excluderii sau chiar anihilării. Iar odată “întinsă mâna” ideologiei, ea te confiscă, te face să îmbraci o haină străină, să-ți lepezi trupul și sufletul.

Discursul literar, pus în slujba acestui discurs etic absurd, devine un simplu pretext pentru a genera alte discursuri politizate, pentru parafrizarea sloganelor politice. Toate aceste *stihii* literar-stilistice socialiste, arată cât de repede și cât de bine și-au însușit unii autori limbajul politizat al celei mai extremiste forme de dogmatism cultural; criticul, la rândul său, se putea dispensa de gust, de inteligență, de cultură și de probitate. Se putea dispensa, adică, de obligația de a face critică. Dar astăzi, sub avatarurile legitimității, ne este ușor unora să ne situăm când de partea *victimei* când a *călăului*, tocmai pentru că cele două instanțe (i)morale se confundă uneori. Astfel, nu ne rămâne decât să selectăm din “memoria exemplară” acele fapte, atitudini, texte, voci, contexte care au reprezentat *momente de răscruce* ale devenirii culturale, care *ar trebui sărbătorite cu aceeași devoțiune, și, de ce nu, cu același fior al misterului revelat în existența sacrală cu care celebrăm evenimentele memorabile ale Tradiției* (s.n.).³⁴ Din nefericire pentru cultura română, *momentele de răscruce* au fost marcate în epoca *așa-zis* modernă, mai degrabă de atitudini totalitare, de dictatori sau ideologii, care **nu ne-au permis să ne modernizăm**, în adevăratul sens al cuvântului, și care, mai mult, au sufocat tendințele naturale culturale, care nici nu mai știm cum se manifestă.

În acest capitol am urmărit să deconspirăm mecanismele discursive ale discursului ideologic-totalitar, pentru a-l putea *depista* mai ușor astăzi (când credem că epoca *dictatorilor văzuți* s-a încheiat), ca factor de formare sau deformare a mentalității. Adânc înrădăcinat în substraturile memoriei active, bine păstrat în arhiva cu atitudini *tipice*, reverberațiile discursului ideologic din perioada comunistă (și ne referim în general la cele cinci decenii postbelice) continuă să răsune în discursul cultural contemporan, pe diferite voci. Tocmai de aceea am considerat necesar să analizăm în detaliu legăturile *rizomatice* care se stabilesc între diferitele forme de discurs ideologic-totalitar (cu variante lui – marxist, socialist, bolșevic, comunist) și discursul estetic-literar, care i-a servit ca instrument de manipulare. Considerăm că în acest mod, vigilența actanților discursivi actuali va fi mult întărită, pentru ca aceste forme extreme de subordonare a esteticului să fie depistate din timp și înlăturate. Desigur, intră în firescul fenomenului cultural continua interacțiune a factorilor estetici și etici sau a nivelelor de interpretare ale acestora, dar important este să nu fim *prizonierii* niciunui exces de tendințe.

CAPITOLUL IV: Discursul evazionist postmodern

În acest capitol am urmărit să surprindem ceea ce caracterizează cel mai bine discursul cultural postmodern. Alături de alte trăsături și elemente de structură, am considerat că ceea ce stă la baza **discursului evazionist**, este **principiul incertitudinii** sau **al indeterminării** al lui Heisenberg: observarea tuturor condițiilor dintr-un sistem necesită mai multă energie decât cea conservată în acel sistem. Cu cât crește precizia (în măsurarea unui eveniment, fenomen) crește și incertitudinea. Alături de relativitate și imanență, indeterminarea constituie deci, o cale de acces înspre diferite forme de evaziune etică și estetică, metafizică sau ontologică specifice discursului cultural postmodern. În acest fel se multiplică viziunile și se înmulțesc posibilitățile de interferență a discursurilor postmoderne, astfel că operatorul lingvistic cel mai la îndemână este *-inter*. Discursul cultural (estetic și etic) postmodern se *intercalează*, se infiltrază în toate domeniile spiritului, de la artă, la științele exacte. Nu numai că oferă re-descrieri fecunde în fiecare din acestea, dar ele însele sunt supuse re-descrierii.

În cazul abordării discursului postmodern, dorim să ne oprim asupra manifestării acestuia ca **nevoie de evaziune, de fantazare**, care se manifestă atât în planul discursului etic (social, politic), cât și în planul discursului estetic-filosofic (studiul cultural fiind aplicat romanului *Nostalgia* de Mircea Cărtărescu). Pe cât parem mai ferm ancorați în discursul etic, pe atât ne construim simultan căi, spații, ferestre, posibilități de a-l părăsi, de a ne sustrage lui. Și asta pentru că, lumea postmodernă a **obosit** și să mai fie **autentică** (realistă, sinceră și serioasă ca interbeliciei), și **îndoctrinată** ideologic (ca în regimul totalitar comunist), astfel că își caută o *nouă formă mai "soft"*, în care să pună experiența prezentă sau trecută. Dacă modernii presupun că fiecare text / gest are un sens, postmodernii practică **odihna** în discursul cultural. Gestul *neasumat, ne-trașic* al omului postmodern nu mai este **sfășierea** aparențelor, ci **mângâierea** și **împăcarea** contrariilor care au generat atâtea *crize* realiste moderne. Robert Scholes vede **în compromiterea noțiunii de realism**, chiar adevărata **șansă** a postmodernității. Spre deosebire de discursul realist modern, discursul estetic postmodern nu este o reflectare a realității, ci este **o altă realitate**, evazionistă, care totuși păstrează vii legăturile discursive cu "realul", prin **textualizarea** existenței (adică printr-un *proces de semnificare, de trecere a obiectelor reale în semnul lor scris*³⁴) și **discursivizarea** literaturii (de *re-intrare, re-absorbție* a esteticului în domeniul etic, social, politic, psihologic al discursului cultural).

Principalele atribute ale acestei realități alternative se află la polul opus celor care au definit discursul cultural totalitar (de până în anii '90, vorbind despre discurs etic, social). Așadar, chiar dacă în discursul estetic se manifestă anumite tendințe postmoderne încă din anii '80, în ceea ce privește discursul

³⁴ Iordan Chimet, *Dreptul la memorie. Intrarea în Lumea Modernă*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p.7.

³⁵ Marin Mincu, *Textualism și autenticitate*, Editura Pontica, Constanța, 1993, p. 23.

cultural, noi facem referire la **trăsături comune (etice și estetice)** care s-au manifestat **sincron**. Astfel, nu putem vorbi de **consumism, pluralism, toleranță, afirmarea minorităților, decanonizarea culturii, democratizarea artelor** ca trăsături ale discursului cultural postmodern în anii '80, ci abia după Revoluția din '89. Și acesta pentru că, nu ne preocupă doar variantele stilistice, estetice postmoderne care sunt prezente și de netăgăduit în perioada anilor '80 (prin textualism), ci urmărim dinamica discursului cultural (la toate nivelele: social, ontologic, economic, spiritual) manifestat liber, firesc într-o cultură non-totalitară (după 1990).

Mircea Cărtărescu susține ideea că postmodernismul, *în adevăratul sens* al cuvântului (ca estetică), s-a dezvoltat subteran și lent încă din anii '50 – '70, izbucnind în 1980, când se impune ca realitate artistică a epocii noastre (scriitorii anilor '60 au redescoperit valorile estetice ale literaturii, iar generația '70 este mai pronunțat estetică și mai refractară la îndoctrinare). Eugen Negrici consideră însă că postmodernismul *a ajuns la noi, în anii '80, pe valurile modei înțeleșite în Europa de cartea lui Jean-François Lyotard din 1979 – “La condition postmodern. Rapport sur le savoir”. Primii care s-au lăsat ademiniți de noutatea curentului și de perspectiva excitantă a unei neașteptate sincronizări au fost studenții filologi, care profitau de microclimatul creat lor de cei mai importanți critici ai țării (întâmplător și profesori).*³⁶ Iar dacă ar trebui să se fixeze un început acestei operații de transplant de postmodernism pe trupul unei literaturi tinere, dar bolnave de comunism, acesta ar coincide, remarcă E. Negrici, cu apariția numărului 1-2, din 1986, al revistei “Caiete critice”, consacrat în întregime curentului numit ca atare pe copertă.³⁷ De altfel, consideră același critic, postmodernismul este încă *în declin*, datorită impreciziei inițiale a conceptului, a proliferării înțeleșurilor multiple care l-au făcut să fie *totul și nimic*, și datorită pierderii motivației politice care îl făceau binevenit în comunism și necesar în primii ani postrevoluționari *ca prezență obligatorie în fotografia de familie a membrilor comunității europene* (s.n.).³⁸ Dacă este posibil să se stabilească un anumit moment de început pentru postmodernism (ca atitudine estetică), este destul de dificil să se găsească un început pentru postmodernitate (ca atitudine socială), astfel că cele două nuanțe ale conceptului tind să se amestece și să capete diferite “ornamente”.

Tocmai de aceea, propunem o **discursivizare** a conceptului, în care acesta, fie că este vorba de manifestarea lui estetică, fie de cea etică, **se dizolvă în cultură**, luând diferite forme încă *gelatinoase* sau bine *închegate*, dar care nu mai pot fi analizate cu patimă și isterie, ci cu detașare, deschidere și creativitate. Aceasta este, considerăm, atitudinea înțeleaptă, dar și **eficientă**, prolifică în cultura contemporană. Cert este că, odată cu apariția (implantul, transplantul, importul, sau ce va fi fost el, *bastard* poate) acestui nou tip de discurs, ne-am îmbogățit cu un excelent instrumentar (conceptual, axiologic și pragmatic) de creație,

---

³⁶ Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008, p. 170.

³⁷ *Ibidem*

³⁸ *Ibidem*, p. 169.

analiză și interpretare a textelor, a societății, a gesturilor, a programelor etc., care ne permite să facem diferite legături și salturi în memoria culturală.

În ciuda acestor divergențe de opinii, în care postmodernismul este fie o *realitate* asumată, fie o *iluzie*, este de remarcat faptul că noua formă culturală nu este nicidecum una asumată istoric sau ideologic, pentru a se impune vreo utopie de dreapta sau de stânga (ca în perioada interbelică sau postbelică), ci una evazionistă, non-istorică, chiar **metafictțională**. În discursul cultural (etic și estetic) regăsim o aparentă nevoie de **vizibilitate**, dar care paradoxal, ne îndeamnă subtil tot mai mult, la retragerea într-o **intimitate compensatorie**; este o fugă, o alternanță rapidă între *a fi* sau *a nu fi* ancorat în Istorie; între *prezență* și *evanescență*; între *răspuns* și *ascuns*. Aceasta este **discursul nostalgic**: a evada în trecutul intim (nu în cel istoric – serios, obositor) pentru a-l reconstrui (ca text), ca lume prezentă, din care te poți hrăni mereu și mai poți *da* cu generozitate, și la alții (sub forma intertextului inepuizabil).

Discursul evazionist al postmodernității este determinat tocmai de această viață *anarhică, aleatorie, dezintegrată* asemănătoare unui *vis*, unei *ficțiuni*. De aceea, transferul de funcții și valori dinspre text înspre con-text / lume devine unul firesc și tot mai ușor de realizat: mecanismele lumii se discursivizează estetic și devin texte, iar textele se discursivizează etic și devin lumi posibile. Vorbim astfel de *existență* și de *metafictiune istoriografică* (Linda Hutcheon), de *interlumi* și *intertexte* care mizează toate pe ficționalitate, pe evaziune. Discursul postmodern refuză orice fundamentare metafizică, orice valoare absolută, orice taină; dacă totul este la vedere (expus pe *raft*) și se poate *consuma*, înseamnă că nu mai avem ce *ascunde*. Trecerea lumii românești la postmodernitate nu s-a produs, considerăm, de abia după '90, deși unele *simptome* se manifestă deja încă din anii '70. În anii '60, chiar dacă ieșea din stalinism, România nu se conecta la lumea occidentală, liberă, ci se reînnoda la propriile experiențe culturale interbelice, pandantul cultural al industrializării din economie.

Odată cu decăderea metafizicii se creează premisele unei **estetizări generale a existenței** (*textistența sau al treilea discurs*). În acest caz, putem spune că **discursul estetic domină, supune discursul etic**, spre deosebire de perioada precedentă în care raporturile au fost inversate. În postmodernitate arta este dizolvată în *corpul social*, care-i împrumută la rândul lui mecanismele libere, neconvenționale, intertextuale de funcționare: *Condiția supraviețuirii artei devine renunțarea la orice "absolut", așa încât devine artă tocmai ceea ce în mod obișnuit nu este considerat drept artă.*³⁹

---

³⁹ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 25.

Mediile de comunicare postmoderne sunt o realizare perversă a ideii hegeliene de spirit absolut. Discursul estetic / opera postmodernă conține în sine propria negare, manifestată prin distanță, ironie, pasișă, ceea ce face ca moartea artei să fie implicată în orice produs artistic (fapt pe care l-am observat chiar în discursul estetic al *Nostalgiei*). Reproducerea la nesfârșit a obiectului artistic prin procedee tehnologice duce la “moartea vie” a artei.

De altfel, în acest capitol, studiul cultural aplicat *Nostalgiei* urmărește atât aspectele textualiste (care includ și moartea autorului), cât și cele discursive, în măsura în care am realizat un studii culturale din perspectiva diferitelor categorii de discurs: **discursul psiho-clinic al stării nostalgiei** (în strânsă legătură cu melancolia și utopia din discursul literar al *Nostalgiei*), **discursul corporalității și discursul intercultural mitic** (nuvela *Arhitectul* și mitul Meșterului Manole).

CAPITOLUL V: Concluzii – oportunități și deschideri

În contextul actual al cercetării literare apar studii teoretice sau aplicative, dintre cele mai variate. Fundamentarea lor pe achizițiile esteticii, ale lingvisticii structurale, ale studiilor culturale, ale psihanalizei, ale semioticii, ale pragmaticii face tot mai dificilă emiterea unor judecăți de valoare prompte, descurajând adesea încercările de abordare a fenomenului critic. Totuși, dacă există asemenea încercări, primul pas care se cere făcut este cunoașterea și studierea acestor demersuri, pe de o parte, pentru a se contura un instrumentar conceptual corect și eficient, și, pe de altă parte, pentru a se evita (pe cât posibil) repetarea unor abordări. În aceste condiții, dificultatea care apare constă în a găsi propria modalitate de abordare, diferența specifică, *noul*, dacă mai este cu puțință. Odată cu postmodernitatea, dezideratul originalității și al ineditului a căzut în desuetudine, pentru că ni s-a tot repetat că *tot ce trebuia spus a fost spus*, că a venit momentul de sfârșit al “cursei”, când ești tentat să-ți vezi cu ironie modul în care ai “alergat” și să mai faci, în spirit cabotin, doar câțiva “pași”. Această viziune crepusculară nu poate să nu țină la distanță chiar și spiritele mai îndrăznețe, care mai cred în șansă și **mai speră** măcar la o salvare prin ictus.

Am îndrăznit și am sperat atunci când ne-am propus acest demers critic al tezei. Am realizat însă, că deși *s-au spus foarte multe*, mai există încă multe **posibilități combinatorii**. De aceea, am urmărit să combinăm și să recombinașăm anumite lucruri *spuse deja*, dar care *pot fi spuse și puse* în alte forme. O astfel de *formă*, pe care o considerăm totuși, actuală și oportună este **teoria discursului cultural**. Această teorie combină idei, concepte și principii din diferite domenii estetice sau etice, astfel că resorturile interpretative sunt nelimitate. Pe acest fond de nișă se pot construi și deconstrui modele, teorii și valori, care supuse **testului cultural** (al dezbaterii și negocierii în timp), se validează sau nu, se segregă sau se aglutinează în memoria culturală.

Această lucrare este rodul unei interpretări care își caută propria legitimitate teoretică, pe măsură ce își construiește argumentele; o interpretare care privește dincolo de obiectul ei de cercetare, în timp ce și-l precizează. Studiul literaturii (post)moderne din perspectiva discursului cultural este și scopul, dar și consecința unei metode critice pe care am *activat-o*, în încercarea de a schița în subsidiar o teorie, dar și o practică a receptării, pornind de la teoriile holistice, transdisciplinare, *cosmoderne*, promovate de critici și istorici literari, teoreticieni și analiști ai culturii citați de-a lungul lucrării. Obiectul și metoda - o metodă raționalistă și etică totodată - se contaminează reciproc, pentru a găsi un sens *împreună*. Într-o astfel de alianță, orientată hermeneutic și pragmatic, conceptele folosite în analiză nu au mizat pe categorii exclusiv estetice, ci ele au fost înțelese și analizate în capitolele lucrării, drept concepte transgresive de analiză culturală. Prin intermediul lor, am abordat discursurile literare din perspectiva *inter-* și transdisciplinară a unei metode ce împrumută argumente din teoria pragmatică a discursurilor, estetică, teoria semantică a lumilor posibile, teoria mentalităților, filosofia culturii și etică. Am urmărit să demonstrăm felul în care, de la pierderea sau renunțarea voită la un sens anume, așa cum era el încastrat într-un anumit discurs, la inaugurarea unor sensuri etice plurale, nu este o distanță ireductibilă, ci o "punte" presărată cu **nevoi culturale**, care activează în memoria culturală sensuri multiple într-un mod aleatoriu și ascuns. Și, după cum afirmam și în argumentul acestei lucrări, din această perspectivă pragmatică, literatura nu mai poate fi considerată doar limbaj, ci și **atitudine**.

Lumea de azi, lumea-rețea, ne demonstrează că există atâtea căi prin care te poți apropia (și) de literatură, câte cuvinte sau *hypertexte* te cheamă spre a le întâlni acolo. Desigur, suntem tentați să alegem mereu calea / *parola* personală, pe care *nimeni* să nu o mai fi parcurs / accesat, o cale inițiativă și productivă, dacă se poate, la nivelul întregii umanități / *rețele*. Cu toții ne dorim să spunem ce nu s-a spus și să facem ce nu s-a făcut, lucruri nepătrunse sau idei pe care nici cele mai avansate „motoare de căutare” să nu le găsească nicăieri; căci rețeaua *on-line* devine tot mai mult o rețea, un discurs *off* și *extra-line* care se extinde în afara lumii virtuale. Orice ai face, ai sentimentul nefast că vei fi găsit. Și, ca o ironie, parcă chiar atunci când ne semețim mai mult în originalitate, descoperim aceiași pași demult făcuți de alții, aceeași lipsă de inedit sub soare. Așadar, din ipostaza umilă a celui care a învățat *mersul pe valuri în picioare*, mai *sprijinindu-se* de alții, mai *rezemându-se* de teorii și *link-uri* gata făcute, am urmărit o apropiere plină de tandrețe și generozitate față de anumite *puncte literare* care pot da uneori o orientare ori alta, sau, pot fi ele reorientate pentru a arăta o nouă direcție.

Am realizat în demersul nostru științific o abordare în spiritul **unității**, și nu al ierarhizării, convingși fiind de legătura causală evidentă sau subtilă care ține laolaltă și urzește continuu toate *punctele*, fenomenele și procesele manifestării. Am considerat că spațiul privilegiat în care această viziune integratoare se manifestă în mod divers și armonios, este CULTURA. Iar literatura, ca domeniu al culturii, oferă și ea suficiente deschideri pentru ca fiecare să-și găsească în ea sau alături de ea, locul și modul de

acțiune și trăire. Am propus în acest fel, modele de abordare a autorilor literari din perspectiva unei filosofii democratice a receptării în domeniile culturale (filosofie, sociologie, antropologie, etică).

Lucrarea este structurată în **trei mari secțiuni** (fără a include aici capitolul introductiv și cel final), în fiecare secțiune fiind abordat un anumit tip de discurs, de interacțiune între factorii estetici și cei etici. Am urmărit să conturăm predominanța unor atitudini estetice, sociale sau ideologice care au fundamentat și reprezentat o anumită perioadă din cultura română. Astfel, în prima parte, dedicată **discursului autenticității**, am urmărit formele de manifestare a autenticității atât în planul discursului literar (*Huliganii* de Mircea Eliade), cât și în cel social, observând felul în care “personajele” sunt purtătoare sau producătoare ale ideologiei liberale sau conservatoare, redând întocmai dezbaterile din epocă referitoare la aceste aspecte. Pe de altă parte, există un **discurs de adâncime al autenticității**, *autenticitatea ca sursă a sinelui* (cum o numește Ch. Taylor), manifestată în forma a trei *angoase ale modernității*: individualismul, rațiunea instrumentală și pierderea libertății. Acestea definesc deopotrivă discursul etic, social al Modernității, dar și discursul estetic, al “personajului” și al autorului.

În partea a doua a lucrării am analizat formele de manifestare abuzivă ale **discursului ideologic socialist-marxist** în discursul literar *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu. Substituind discursul literar, discursul ideo-totalitar a fost, din nefericire, cel mai eficient și percutant în mentalul colectiv, deoarece a transformat orice *gest* cultural firesc, într-un instrument de propagandă și de manipulare. Dezastrul proletcultist a fost unul colectiv, iar discursul estetic propagandistic nu a **produs** ideologie (ca în perioada interbelică), ci a **ilustrat** fidel ideologia (marxistă). Deoarece s-a manifestat într-un timp îndelungat (50 de ani), el a reușit să creeze atitudini și principii care încă dau *roade... stricate*. *Mitrea Cocor* este un întemeietor de discursivitate exemplar, pentru că între imaginea lui estetică și cea socială nu există nicio diferență, iar analiza a urmărit să surprindă *holograma* acestui “personaj-cetățean”, care s-a impus cu forță și impact în memoria culturală.

În partea a treia a lucrării am abordat **discursul evazionist**, specific postmodernității, iar aplicația a nuanțat diferitele forme ale discursului postmodern în discursul literar *Nostalgia* de Mircea Cărtărescu. De la discursul filosofic al postmodernității, la cel corporal, mitic, metaficțional sau intercultural, **spiritul evazionist** se resimte și definește cultura contemporană.

Această modalitate de abordare a textului literar din perspectiva culturală, ne demonstrează faptul că discursul estetic **cuprinde, reflectă**, dar și **impune** unor modele de atitudine și limbaj în mentalitatea colectivă, astfel că, acest tip de analiză este deopotrivă un recurs la memoria culturală, dar și la cea individuală, ca instrument al introspecției și al determinării unor cauze mai mult sau mai puțin subtile. A înțelege opera literară, textul, discursul estetic ca **rețea de sensuri culturale**, înseamnă a ne înțelege pe noi înșine, ca ființe culturale care își desfășoară existența într-o rețea de legături și noduri care ne determină atitudinile, gesturile, gândurile. Scopul ascuns și *nemărturisit* al tuturor încercărilor de înțelegere și

explicare a operei, a lumii, este *cunoașterea de sine*. Ajungem mai ușor la noi, la *discursul sinelui*, prin ceilalți, prin *discursul alterității*, care ne oglindește, ne formează, ne arată fețele ascunse ale fenomenelor. În această privință, lucrarea noastră urmărește să ofere o viziune integratoare, sintetică a ideilor, a teoriilor și a discursurilor care ne-au determinat devenirea culturală. Din perspectiva unificatoare a discursului cultural, am analizat aspecte care caracterizează modernitatea și omul modern, socio-comunismul și omul comunist, postmodernitatea și omul postmodern, adică, trei *meta-discursuri* care lucrează continuu și simultan în ființa noastră culturală. Pentru a înțelege, pentru a intui cauzele, pentru a anticipa efectele unor practici culturale, am realizat acest recurs prin discursul literar, convinși fiind că aceste aspecte ar putea fi identificate și **în alte forme de discurs** (estetic sau etic), căci așa cum afirmă R. Burton: *Noi țesem aceeași pânză și la nesfârșit împletim aceeași urzeală; iar dacă vreo născocire se naște, ea nu este decât un fleac, o jucărie pe care niște himerice personaje o plăsmuiesc pentru niște himerici cititori, ce nu pot să născocescă într-același fel.*

În *pânza* discursului cultural (etic, social, politic, filosofic) există atitudini, limbaje modele care *cer* cu vehemență estetizarea, intrarea într-o formă de discurs estetic. Au mai rămas destule gesturi culturale în densitatea culturală care pot deveni oricând estetice, după cum există în discursul estetic suficiente imagini, figuri, voci, care *așteaptă* să fie descoperite și introduse în rețeaua determinismului cultural. Astfel, discursul cultural și interpretările care-l compun, își dovedesc inconsistența, relativitatea în fața criteriului verosimilității, căci – totul este *himeric*. Scriitori și cititori *himerici* trăiesc o *iluzie*, un discurs e construit de un alt discurs, care la rândul lui este generat de alt discurs, și așa la nesfârșit se *țese* această *pânză* dintr-o *urzeală născocită*. Dar, oricum am trăi această iluzie, literatura și discursul estetic, în general, nu mai pot fi încorsetate în principii și idei eminentamente estetice: *Opera, închizându-se asupra ei înseși, se deschide spre lume și realitate* (J. Kristeva). Dimensiunea estetică se lărgește odată cu *trezirea la unitate: toți țesem aceeași pânză*. Sperăm ca studiul nostru să schițeze măcar puțin gestul acestei treziri.

Am operat cu noțiuni dinamice și dialectice, precum: discurs etic, discurs estetic, rețea de senzori, domenii culturale, fondatori de discursivitate, actanți, model rizomatic, memorie culturală, mentalitate colectivă, corporalitate, discurs intercultural, mitic etc., urmărind în interpretare deopotrivă convergența și divergența sensurilor culturale (estetice, etice, sociale, filosofice, mitice, spirituale, antropologice, ideologice etc.). De altfel, marile discursuri estetice produc ideologie, după cum, discursurile etice ample și fundamentate produc și generează în plan estetic diferite forme și formule.

În baza modelului de receptare culturală propus de noi, am îndrăzni chiar să prefigurăm premisele unei *Istории culturale a literaturii române* - o cercetare culturală de amploare, în care, după cum precizăm și în argumentul tezei noastre, este important să readucem în cercetarea literară fundalul politic și de mentalitate al istoriei, să înțelegem modul în care se articulează ideile estetice, filosofice, ideologice și politice dintr-o anumită perioadă într-o **integralitate eterogenă, suplă, dialogală** – uneori chiar

conflictuală. Se poate urmări așadar, felul în care aceste atitudini etice au fost decantate apoi în expresia estetică a unei opere durabile sau a unei capodopere.

În cazul lucrării noastre, care se dorește doar un început, am considerat esteticul un **discurs** cu determinări precise, personale, politice, ideologice, filosofice și de altă natură, pe care înțelegerea **integrativă** a fenomenului literar se cuvine să le cuprindă, nu să le elimine. Așadar, am urmărit pe de o parte, reintroducerea scriitorului în timpurile concrete, în ideologie, să facem din el o ființă de carne și sânge, o ființă reală, complexă, dilematică, dar, pe de altă parte, am observat felul în care, prin **discursivizare** (ieșire literaturii din spațiul estetismului și intrarea în spațiul etic, al dialogului cultural, al *desfătării*, cum spune Alexandru Matei), discursul literar (autor și operă), nu doar că a avut la bază mentalități și ideologii, dar a și determinat și format mentalități, atitudini, a oferit soluții și a iscat conflicte. Asemenea discursuri și-au dovedit într-un fel sau altul **eficiența** în cultură, astfel că abordarea lor trebuie să se realizeze într-un mod integrativ, din perspectiva practicilor culturale. În această ordine de idei, ne alăturăm problematicii retorice propuse de eseistul Alexandru Matei într-unul din articolele publicate în “Dilemateca”: *Împotriva cui mai luptă sau de cine se mai ascunde criticul literar care înregistrează și ierarhizează “estetic” (autarhic, adică) producțiile literare recente, una după alta – astăzi, când literatura (ficțiune plus poezie) reprezintă una dintre căile de desfătare și cunoaștere alături de atâtea altele - fără să recurgă la niciun alt discurs de cunoaștere? Prea puțini dintre criticii noi văd în critică o practică socială, a cărei valoare nu poate fi detașată de sistemul social în care ea se înscrie și la care participă și care trebuie, deci, adecvată evoluțiilor acestuia* (s.n.).⁴⁰

Caracterul științific novator al lucrării îl constituie instrumentarul conceptual de analiză și interpretare a prozei (post)moderne, bazat pe **modelul discursiv rizomatic**, care permite o perspectivă generoasă în realizarea unui **studiu cultural**. Astfel, textele alese au fost analizate dintr-o perspectivă nouă, interpretarea fiind una interdisciplinară, într-o rețea culturală de sensuri și atitudini. În privința modelului rizomatic de analiză și interpretare, dorim să precizăm faptul că abordările pe care le-am realizat pentru a aplica unele concepte culturale, filozofice, estetice, psihologice, politice în analiza prozei, nu trebuie dogmatizate sau considerate definitive. Ele necesită încă ajustări și îmbunătățiri, extinderi și aprofundări. Acest studiu cultural, la interferența dintre domeniile estetic și etic, este un început în ceea ce privește posibilitățile aplicative. Noi am făcut referire doar la trei texte fundamentale, fără pretenția de a limita interpretările sau de a le considera exhaustive. Dar, acestea pot fi utile și recomandabile atunci când oferă perspective rezonabile pentru lărgirea orizontului hermeneutic, după efectuarea unor analize preliminare prin care se poate deduce măsura în care un context, o atitudine, un text (liric, epic, dramatic sau politic) se

---

⁴⁰ Alexandru Matei, *Critica literară la ora culturii de masă – diviziunea mitotică a criticii contemporane*, în “Dilemateca”, nr. 59 / 2011.

pretează unei astfel de abordări. Cu siguranță, studiul își are limitele și deschiderile lui, însă sperăm ca ele să fie privite cu luciditate și vigilență critică.

Pe de altă parte însă, în mod pertinent se pot utiliza aceste modele de analiză și în cazul discursurilor lirice care se încadrează în alte epoci decât modernitatea sau postmodernitatea, chiar dacă analizele de până acum au scos în evidență legăturile speciale pe care le are abordarea discursivă cu teoria estompării graniței dintre genuri și specii; anularea unor opoziții și categorii, precum și reducerea lor la principiul complementarității are la bază apropierea dintre domeniul estetic și cel etic sau referențial. Considerăm că prezența unor **figuri poetice** vizibil legate de ideea de **discurs cultural**, pe care nu am ajuns să le abordăm și să le exemplificăm în acest studiu, pot nuanța lucrurile, în sensul în care acestea să exprime raporturile discursive într-un mod mai clar, aprofundând posibilitățile interpretative.

La baza oricărei atitudini culturale (de la gesturi civice la comportamente intime) se află ambiguitatea fundamentală a jocului dintre văzut și nevăzut, material și spiritual, finit și infinit, pe care numai înțelegerea profundă a modelelor culturale (atitudini, texte, simboluri) o poate face transparentă. Fie că este vorba de binomul nietzschean al apolinicului și dionisiacului, de prizonieratul cultural-simbolic al conștiinței descris de E. Cassirer, de teoria jocului sau de teoria heideggeriană a operei de artă ca dispută între *lume* și *pământ*, am urmărit să redăm simultan imaginea profunzimii (discursul estetic) din perspectiva suprafeței (discursul etic), precum și felul în care cele două nivele interferează (ca *rizomii*) și interacționează în planul general al culturii, acolo unde se naște *al treilea discurs*, unificator, **discursul cultural**. În acest plan, ambiguitatea noastră se bazează pe ambiguitatea atitudinilor, a simbolurilor, a vocilor pe care le folosim la tot pasul. Sperăm ca demersul nostru să fie doar un început înspre denunțarea acestei ambiguități, înspre o înțelegere mai clară a raporturilor care *tes* nesfârșita “pânză”, ținând legat tot ceea ce este *jos*, cu tot ceea ce este *sus*.

Parafrazându-l pe Gabriel Liiceanu, am putea spune că, lumea pe care o *ex-pune* fiecare discurs estetic este *re-pusă* și adăpostită în *piatră, în metal, în lemn, în cuvânt* (în memoria culturală). Dacă pământul este “locul din care se ivește totul și în care totul reîntră”, atunci putem spune cu fiecare discurs estetic în parte, același lucru care se repetă în “marginea” fiecărui destin uman: *din culoare, lemn, cuvânt, piatră te-ai născut și în culoare, lemn, piatră te vei întoarce*.⁴¹ Nu închidem *cercul*, ci îi lăsăm un *ochi* deschis întru formarea unei spirale discursive infinite.

---

⁴¹ Gabriel Liiceanu. *Om și simbol. Interpretări ale simbolului în teoria artei și filosofia culturii*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 330.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. CORPUS DE OPERE

- Cărtărescu, Mircea, *Nostalgia*, Editura Humanitas, București, 2002
- Cărtărescu, Mircea, *Jurnal*, Editura Humanitas, București, 2001
- Cărtărescu, Mircea, *Orbitor. Aripa stângă*, Editura Humanitas, București, 1996
- Cărtărescu, Mircea, *Orbitor. Corpul*, Editura Humanitas, București, 2002
- Cărtărescu, Mircea, *Orbitor. Aripa dreaptă*, Editura Humanitas, București, 2007
- Cărtărescu, Mircea, *Enciclopedia zmeilor*, Editura Humanitas, București, 2002
- Cărtărescu, Mircea, *De ce iubim femeile?*, Editura Humanitas, București, 2004
- Eliade, Mircea, *Huliganii*, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Editura Garamond, Colecția Scriitori români, București, f.a.
- Eliade, Mircea, *În curte la Dionis. Nuvele*, Prefață de Andreea Răsuceanu, Editura Cartex 2000, București, 2006
- Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, Traducere și note de Doina Cornea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990
- Eliade, Mircea, *Întoarcerea din rai*, Editura Garamond, București, 1995
- Eliade, Mircea, *Isabel și apele diavolului*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1990
- Eliade, Mircea, *Jurnal*, vol. I-II, Ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1993
- Eliade, Mircea, *Lumina ce se stinge*, vol. I, II, Editura Odeon, București, 1991
- Eliade, Mircea, *Maitreyi*, Prefață de Dan C. Mihăilescu, Editura Cartex 2000, București, 2006
- Eliade, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, Postfață de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998
- Eliade, Mircea, *Pe strada Mântuleasa*, Prefață de Sorin Alexandrescu, Editura Cartex 2000, București, 2006
- Eliade, Mircea, *Romanul adolescentului miop*, Prefață și tabel cronologic de Dan C. Mihăilescu, Editura Cartex 2000, București, 2006
- Groșan, Ioan, *Insula în Caravana cinematografică și alte povestiri*, Editura Corint, București, 2005
- Nedelciu, Mircea, *Aventuri într-o curte interioară*, Editura Cartea Românească, București, 1979
- Nedelciu, Mircea, *Și ieri va fi o zi*, Editura Cartea Românească, București, 1989

Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Ediție îngrijită și curriculum vitae de Florica Ichim, Editura 100+1 Gramar, București, 1998

Preda, Marin, *Cel mai iubit dintre pământeni*, vol. I-IV, Editura Cartea Românească, București, 1980

Preda, Marin, *Imposibila întoarcere*, Editura Cartex, București, 2004

Preda, Marin, *Moromeții*, vol. I, II, Editura Jurnalul Național, București, 2009

Rebreanu, Liviu, *Gorila*, Postfață de Gheorghe Glodeanu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000

Sadoveanu, Mihail, *Țara de dincolo de negură*, Editura Herra, București, 2003

Sadoveanu, Mihail, *Anii de ucenicie*, Editura Minerva, București, 1970

Sadoveanu, Mihail, *Aventură în Lunca Dunării*, Editura Tineretului, București, 1954

Sadoveanu, Mihail, *Caleidoscop, Fantazii răsăritene, Mitrea Cocor, Nada Florilor, Clonț-de-fier în Opere*, vol. 17, Cuvânt înainte de Mihai Gafița, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959

Sadoveanu, Mihail, *Nicoară Potcoavă*, Editura Minerva, București, 1974

Mircea Eliade. Opera științifică și eseistică

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Traducere și postfață de Cezar Baltag, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000

Eliade, Mircea, *Eseuri. Mitul eternei reînnoarceri. Mituri, vise și mistere*, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Științifică, București, 1991

Eliade, Mircea, *Soliloquii*, Ediție îngrijită și prefață de Pavel Ilica, Editura Arca, Arad, 1991

Eliade, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, Editura Humanitas, București, 1991

Eliade, Mircea, *Arta de a muri*, Ediția a III-a adăugită și îmbunătățită, Selecție de texte și note de Magda Ursache și Petru Ursache, Prefață de Petru Ursache, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2006

Eliade, Mircea, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, Editura Humanitas, București, 2004

Eliade, Mircea, *Cum am găsit piatra filozofală. Scrieri din tinerețe (1921-1925)*, Îngrijirea ediției și note de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1996

Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Roquet*, Traducere din limba franceză și note de Doina Cornea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990

Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, Editura Univers, București, 1991

Eliade, Mircea, *Profetism românesc (Itinerariu spiritual, Scrisori către un provincial, Destinul culturii românești – I; România în eternitate – II)*, cuvânt de prezentare de Dan Zamfirescu (vol. I) și Nicolae Georgescu (vol. II), Editura Roza Vânturilor, București, 1990

Eliade, Mircea, *Sacrul și Profanul*, Traducere din limba franceză de Brândușa Prelipceanu, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2007

II. ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

Adams, Robin Martin, *Nil. Episodes in the Literary Conquest of Void During the Nineteenth Century*, New York, Oxford University Press, 1966

Albérés, René-Marill, *Istoria romanului modern*, Traducere de Leonid Dimov, Prefață de Nicolae Balotă, Editură pentru Literatură Universală, București, 1968

Bahtin, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*, Traducere de Nicolae Iliescu, Prefață de Marian Vasile, Editura Univers, București, 1986

Balotă, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Univers, București, 1997

Barthes, Roland, *Mitologii*, Traducere și prefață de Maria Carpov, Editura Institutul European, Iași, 1997

Bataglia, Salvatore, *Mitografia personajului*, Traducere de Alexandru George, Editura Univers, București, 1976

Bayard, Jean-Pierre, *Symbolique du labyrinthe. Sur le thème de l'errance*, Les Editions du Huitième Jour, Paris, 2003

Blanchot, Maurice, *Spațiul literar*, Traducere și prefață de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1980

Bodiu, Andrei, *Mircea Cărtărescu (monografie)*, Editura Aula, Brașov, 2000

Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2002

Bourdieu, Pierre, *Regulile artei*, Traducere de Bogdan Ghiu și Albușescu Laura, Editura ART, București, 2007

Braga, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Editura Polirom, Iași, 2006

Bulgăr, Gheorghe, *Mircea Eliade în actualitate*, Editura Gutinul, București, 1991

Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, Traducere de Gabriela Duda și Micaela Gulea, Prefață de Gabriela Duda Editura Univers, București, 1988

Călinescu, Alexandru, *Anton Holban sau complexul lucidității*, Editura Albatros, București, 1972

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (ediție facsimil), Fundația Regală pentru Literatură și Artă, Editura Semne, București, 2003

Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Editura Univers, București, 1995

Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999

- Ceaușu, George, *Spațiul literar românesc și "postmodernismul fără postmodernitate"*, Editura Princeps Edit, Iași, 2005
- Compagnion, Antoine, *Cele cinci paradoxuri ale modernității*, Traducere de Rodica Baconsky, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1998
- Conon, Steven, *Cultura postmodernă. O introducere în teoriile contemporane*, Traducere de Mihaela Oniga, Editura Meridiane, București, 1999
- Constantinescu, Mihaela, *Post/postmodernismul. Cultura divertismentului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001
- Corbu, Daniel, *Postmodernism și postmodernitate în România de azi*, Editura Princeps Edit, Iași, 2008
- Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999
- Cosma, Anton, *Romanul românesc și problematica omului contemporan*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977
- Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura Universalia, București, 2003
- Doležel, Lubomír, *Poetica occidentală. Tradiție și progres*, Traducere de Ariadna Ștefănescu, Postfață de Călin-Andrei Mihăilescu, Editura Univers, București, 1998
- Eco, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1997
- Fînaru, Sabina, *Eliade prin Eliade*, Ediția a II-a, Editura Univers, București, 2003
- Florescu, Nicolae, *Profitabila condiție*, Editura Cartea Românească, București, 1983
- Forster, E. M., *Aspecte ale romanului*, Traducere și prefață de Petru Popescu, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1968
- Frye, Northrop, *Anatomia criticii*, Traducere de Domnica Sterian și Mihai Spăriosu, Prefață de Vera Călin, Editura Univers, București, 1972
- Gregori, Iliana, *Mircea Eliade: trei analize*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2002
- Hăulică, Cristina, *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*, Editura Univers, București, 1984
- Holban, Ioan, *Profiluri epice contemporane*, Editura Cartea Românească, București, 1987
- Ichim, Ofelia, *Pădurea interzisă. Mit și autenticitate în romanele lui Mircea Eliade*, vol. III, Editura Alfa, Iași 2001
- Ierunca, Virgil, *Dimpotrivă, Polemici*, Editura Humanitas, București, 1994
- Ionescu, Eugen, *Război cu toată lumea*, vol. II, Editura Humanitas, București, 1992
- Lefter, Ion Bogdan, *Despre identitate. Temele postmodernității*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004

- Lovinescu, Eugen, *Criza actuală a literaturii noastre, în Istoria literaturii române contemporane (IV)*, Editura Ancora, București, 1928
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte IV, Est-etice*, Editura Humanitas, București, 1994
- Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu. Proza. Teatrul*, Editura Aula, Brașov, 2001
- Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Editura Gramar, București, 2007
- Manolescu, Nicolae, *Decalogul criticii literare*, Ediție îngrijită de Al. Cistelecă, Editura Aula, Brașov, 2005
- Manolescu, Nicolae, *Mihail Sadoveanu sau utopia cărții*, Postfață de Mircea Martin, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură - Problema definiției literaturii. Criza definiției literaturii. Antiliteratură (cu un Epilog)*, vol. 6 (partea IV), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000
- Marino, Adrian, *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987
- Marino, Adrian, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Micu, Dumitru, *În căutarea autenticității*, Editura Minerva, București, 1990
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum, I.O., București, 2000
- Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism*, vol. I (*Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*), Editura Polirom, Iași, 2004; vol. II (*Ficțiunea sau prezentul ca dez-umanizare*), Editura Polirom, Iași, 2006
- Mihăilescu, Florin, *De la proletcultism la postmodernism (o retrospectivă critică a ideologiei literare postbelice)*, Editura Pontica, Constanța, 2002
- Mincu, Marin, *Textualism și autenticitate*, Editura Pontica, Constanța, 1993
- Mocanu, Marin Radu, *Scriitorii și puterea. Documente*, Editura Ideea Europeană, Iași, 2006
- Munteanu, Romul, *Literatura europeană în epoca luminilor*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971
- Moraru, Cornel, *Semnele realului. Secționări critice convergente*, Editura Eminescu, București, 1982
- Moraru, Cornel, *Obsesia credibilității*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995
- Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998
- Mușat, Carmen, *Strategiile subversiunii. Descriere și narațiune în proza postmodernă românească*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- Muthu, Mircea, *Balkanismul literar românesc*, vol. III, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Negoșescu, Ion, *Scriitori români contemporani*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000

- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism (1948-1964)*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 2010
- Nițescu, Marin, *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, Editura Humanitas, București, 1995
- Oprîșan, Ionel, *Opera lui Mihail Sadoveanu. Natură – om – civilizație în opera lui M. Sadoveanu*, vol. I, Editura Saeculum, I.O., București, 2004
- Perian, Gheorghe, *Scriitori români postmoderni*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996
- Ralea, Mihai, *M. Sadoveanu*, în vol. *Înțelesuri*, Editura “Cugetarea”, București, 1943
- Regman, Cornel, *Dinspre “Cercul literar” spre “Optezeciști”*, Editura Cartea Românească, București, 1997
- Ricardou, Jean, *Noi probleme ale romanului*, Traducere de Liana și Valentin Atanasiu, Prefață de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1988
- Robin, Regine, *Le réalisme socialiste. Une esthétique impossible*, Ed. Payot, Paris, 1986
- Seghîu, Liviu, *Fenomenul proletcultist în literatura română*, Editura Mirton, Timișoara, 2000
- Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Ediția a II-a adăugită cu indice de nume și o prefață a autoarei, Editura Cartea Românească, 2005
- Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism. Întemeietori și capodopere (1949-1951)*, vol. I, Ediția a II-a adăugită cu trei texte teoretice ale autoarei, Editura Cartea Românească, București, 2007
- Simion, Eugen, *Mircea Eliade, spirit al amplitudinii*, Editura Demiurg, București, 1995
- Simion, Eugen, *Fragmente critice*, vol. IV, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
- Simuț, Ion, *Arena actualității. Confidențe*, Editura Polirom, Iași, 2000
- Sontag, Susan, *Împotriva interpretării*, Traducere de Mircea Ivănescu, Postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, Editura Univers, București, 2000
- Spiridon, Monica, Lefter, Ion Bogdan, Crăciun, Gheorghe, *Experimentul literar românesc postbelic*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998
- Spiridon, Monica, *Sadoveanu. Divanul înțeleptului cu lumea*, Editura Albatros, București, 1982
- Stănciugelu, Irina, *Prefixul „post” al modernității noastre*, Editura Trei, București, 2002
- Stancu, Valeriu P., *Paratextul. Poetica discursului liminar în comunicarea artistică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006
- Ștefănescu, Dorin, *Sensul și imaginea*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997
- Toma, Pavel, *Lumi ficționale*, Traducere de Maria Mociorniță, Prefață de Paul Cornea, Editura Minerva, București, 1992
- Tomuș, Mircea, *Mihail Sadoveanu. Universul artistic și concepția fundamentală a operei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978

Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985

Ursache, Petru, *Sadovenizând, sadovenizând... Studiu stilistic și estetic*, Editura Junimea, Iași, 1994

Valette, Bernard, *Romanul. Introducere în metodele și tehnicile moderne de analiză literară*, Traducere de Gabriela Abăluță, Editura Cartea Românească, București, 1997

Vitner, Ion, *Prozatori contemporani*, Editura pentru Literatură, București, 1961

Vlad, Ion, „*Cărțile*” lui Mihail Sadoveanu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981

Vrabie, Diana, *Cunoaștere și autenticitate*, Prefață de Adrian Dinu Rachieru, Editura Augusta, Timișoara, 2008

Wellek, René, Austin Warren, *Teoria literaturii*, Traducere de Rodica Tiniș, Studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967

Wittgenstein, Ludwig, *Însemnări postume (1914-1951)*, Traducere de Mircea Flonta și Adrian-Paul Iliescu, Humanitas, București, 1995

Zarifopol, Paul, *Pagini de critică*, Postfață de Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1984

III. REFERINȚE GENERALE

Adorno, Theodor W., *Minima moralia. Reflecții dintr-o viață mutilată*, Traducere și postfață de Andrei Corbea, Editura Univers, București, 1999

Adorno, Theodor W., *Teoria estetică*, Traducere din limba germană de Andrei Corbea, Gabriel H. Decuble, Cornelia Eșianu, Postfață de Andrei Corbea, Editura Paralela 45, Pitești, 2005

Alexandrescu, Sorin, *Identitate în ruptură. Mentalități românești postbelice*, Traducere de Mirela Adăscăliței, Sorin Alexandrescu și Șerban Angheliescu, Editura Univers, București, 2000

Alexandrescu, Sorin, *Privind înapoi, modernitatea*, Traducere de Mirela Adăscăliței, Șerban Angheliescu, Maria Chirițescu, Ramona Jugureanu, Editura Univers, București, 1999

Anderson, Benedict, *Imagined communities: Reflections on the Origin and Spread of nationalism*, Verso, London, UK, 1991

Apel, Karl-Otto, „Der postkantianische Universalismus in der Ethik im Lichte seiner aktuellen Mißverständnisse”, in K.W. Hempfer, A. Schwan (coord.), *Grundlagen der politischen Kultur des Westens*, Walter de Gruyter, Berlin-New-York, 1987

Aristotel, *Metafizica*, vol. I, Traducere de Șt. Bezdechi, Editura Academiei, București, 1965

Aucouturier, Michel, *Realismul socialist*, Traducere de Lucia Flonta, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001

Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, Traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1995

- Bachelard, Gaston, *Aerul si visele. Eseu despre imaginația mișcării*, Traducere de Angela Martin, Editura Univers, București, 1997
- Bataille, Georges, *Erotismul*, Traducere de Dan Petrescu, Editura Nemira, București, 2005
- Baudrillard, Jean, *Strategiile fatale*, Traducere de Felicia Sicoie, Editura Polirom, Iași, 1996
- Bauman, Zygmunt, *Etica postmodernă*, Traducere de Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 2000
- Betea, Lavinia, *Psihologie politică*, Editura Polirom, Iași, 2001
- Bhabha, Homi K., *The Location of Culture*, Routledge, London, New York („DissemiNation: Time, Narrative and The Margins of the Modern Nation”), 1994
- Bloom, Harold, *Canonul Occidental. Cărțile și școala epocilor*, Traducere de Diana Stanciu, Postfața de Mihaela Anghelescu Irimia, Editura Univers, București, 1998
- Bloom, Harold, *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry*, New York, Oxford University Press, 1973
- Bon, Gustave Le, *Psihologia mulțimilor*, Traducere din limba franceză de Oana Vlad și Marina Ghițoc, Editura Anima, București, 1990
- Breban, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, Ediția a IV-a, Prefață de Ovidiu Pecican, Editura Ideea Europeană, București, 2006
- Bruckner, Pascal; Finkielkraut, Alain, *Noua dezordine amoroasă*, Traducere de Luminița Brăileanu, Editura Nemira, București, 1995
- Buber, Martin, *Eu și tu*, Traducere și prefață de Ștefan Aug. Doinaș, Editura Humanitas, București, 1992
- Burdeau, Georges, *Traité de science politique*, Paris, L.G.D.J., 1980
- Butler, Christopher, *Postmodernism: a very short introduction*, Oxford University Press, 2002
- Cassirer, Ernst, *Eseu despre om*, Traducere de Constantin Cosman, Editura Humanitas, București, 1994
- Cernat, Paul; Mitchievici, Angelo; Stanomir, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, vol. III, Editura Polirom, Iași, 2008
- Chasseguet-Smirgel, Janine, *Psihanaliza artei și a creativității*, Traducere din limba franceză de Georgeta Mitrea, Editura Trei, București, 2002
- Chimet, Iordan, *Dreptul la memorie. Intrarea în Lumea Modernă*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992
- Cioran, Emil, *Schimbarea la față a României*, Editura Humanitas, București, 1993
- Cioran, Emil, *Singurătate și destin*, Editura Humanitas, București, 1991
- Corbett, Lionel, *Funcția religioasă a psihicului*, Traducere și prefață de Leonard Gavriliu, Editura Trei, București, 2001
- Cornis-Pope, Marcel, *The Unfinished Rattles. Romanian Postmodernism Before and After 1989*, Editura Polirom, Iași, 1996
- Lassus, Rene De, *Descoperirea sinelui*, Traducere de Traian Necșa, Editura Teora, București, 1999

Tocqueville, Alexis De, *Despre democrație în America*, vol. II, Traducere de Magdalena Boianțiu, Beatrice Staicu și Claudia Dumitriu, Editura Humanitas, București, 2005

Dennett, Daniel C., *Tipuri mentale. O încercare de înțelegere a conștiinței*, Traducere de Hortensia Pârlog, Editura Humanitas, București, 1998

Derrida, Jacques, *Diseminarea*, Traducere și postfață de Cornel Mihai Ionescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997

Derrida, Jacques, *Scritura și diferența*, Traducere de Bogdan Ghiu și Dumitru Țepeneag, Prefață de Radu Toma, Editura Univers, București, 1998

Dobrescu, Caius, *Modernitatea ultimă. Eseuri*, Editura Univers, București, 1998

Dogan, Matei, *Sociologie politică*, Editura Alternative, București, 1999

Draga, Maria Sabina, *Spre o estetică a identității culturale*, Editura Universității din București, București, 2003

Dubuisson, Daniel, *Mitologii ale secolului XX: Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade*, Traducere din limba franceză de Lucian Dinescu, Editura Polirom, Iași, 2003

Dungaciu, Sandra, *Georg Simmel și sociologia modernității. Elemente pentru o teorie socială a postmodernității*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003

Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei - De la mitocritică la mitanaliză*, Traducere din limba franceză de Irina Bădescu, Editura Nemira, București, 1998

Eco, Umberto, *Apocaliptici și integrați*, Traducere de Ștefania Mincu, Editura Polirom, Iași, 2008

Ficeac, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea "omului nou"*, Prefață de Daniel Barbu, Posfață de Petru Ignat, Editura Nemira, București, 1999

Fiske, John, *Introducere în științele comunicării*, Traducere de Monica Mitarcă, Editura Polirom, Iași, 2003

Foucault, Michel, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Traducere din limba franceză și note de Bogdan Ghiu, Control științific al traducerii Marius Ioan, Prefață de Sorin Antohi, Editura Humanitas, București, 1997

Foucault, Michel, *Arheologia cunoașterii*, Traducere și postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București, 1999

Foucault, Michel, *Ce este un autor? Studii și conferințe*, Traducere de Bogdan Ghiu și Ciprian Mihali, Cuvânt înainte de Bogdan Ghiu, Postfață de Corneliu Bălbă, Editura Ideea Design & Print, Cluj-Napoca, 2004

Furet, Francois, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Traducere din franceză de Emanoil Marcu și Vlad Ruso, Editura Humanitas, București, 1996

Gabanyi, Anneli Ute, *Literatura și politica în România după 1945*, Editura Fundatiei Culturale Romane, 2001

Gilbert, Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Traducere de Marcel Aderca, Prefață și postfață de Radu Toma, Editura Univers, București 1977

Goldmann, L., *Le dieu. Etude sur la vision tragique dans les Pensees de Pascal et dans le theatre de Racine*, Gallimard, Paris, 1955

Grigorescu, Dan, *Între cucută și Coca-Cola. Note despre amurgul postmodernismului*, Editura Minerva, București, 1994

Groys, Boris, *Despre nou. Eseu de economie culturală*, Traducere de Aurel Codoban, Cuvânt înainte de Vasile Ernu, Editura Idea Design & Print Cluj-Napoca, 2003

Groys, Boris, *Stalin - opera de artă totală*, Traducere de Eugenia Bojoca și George State, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2007

Guénon, René, *Criza lumii moderne*, Traducere de Anca Manolescu, Prefață de Florin Mihăescu și Anca Manolescu, Editura Humanitas, București, 2008

Habermas, Jürgen, *Discursul filosofic al modernității (12 prelegeri)*, Traducere de Gilbert V. Lepădatu, Ionel Zamfir și Marius Stan, Cuvânt înainte de Andrei Marga, Editura All Educațional, București, 2000

Hoffmann, Eva, *Lost in Translation: A Life in a New Language*, E. P. Dutton, New York, 1989

Husserl, Edmund, *Filosofia ca știință riguroasă*, Traducere și postfață de Alexandru Boboc, Editura Paideia, București, 1994

Hutcheon, Linda, *Politica Postmodernismului*, Traducere de Mircea Deac, Editura Univers, București, 1997

Jankelevitch, Vladimir, *Paradoxul moralei*, Traducere de Janina Ianoși, Postfață de Ion Ianoși, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1997

Jenny, Laurent, *Rostirea singulară*, Traducere și postfață de Ioana Bot, Prefață de Jean Starobinski, Editura Univers, București, 1999

Jung, C. G., *Amintiri, vise, reflecții* (consemnate și editate de Aniela Jaffé), Traducere și notă de Daniela Ștefănescu, Editura Humanitas, București, 1996

Jung, C.G., *Opere complete. Psihologie și alchimie*, vol. 12, Traducere de Carmen Oniți și Maria Magdalena Angheliescu, Editura Teora, București, 1998

Karnoouh, Claude, *Comunism / Postcomunism și modernitate târzie. Încercări și interpretări neactuale*, Traducere de Mihai Ungureanu, Editura Polirom, Iași, 2000

Kaye, Nick, *Postmodernism and performance*, London, Macmillan, 1994

Kitromilides, Pashalis M., *Iluminismul neoelen. Ideile politice și sociale*, Traducere de Olga Cicanci, Cuvânt înainte de Acad. Răzvan Theodorescu, Editura Omonia, București, 2005

Kolakowski, Leszek, *Principalele curente ale marxismului. Fondatorii*, vol. I, Traducere de S.G. Drăgan, Prefață de Vladimir Tismăneanu, Editura Curtea Veche, București, 2009

- Lacan, Jacques, *Funcția și câmpul vorbirii în psihanaliză*, Traducere de Olivia Dauverchain, Radu Gîrmacea și Vlad Suzan, Editura Univers, București, 2000
- Lesquen, Henry De, *Religia contra ideologiilor socialiste*, Traducere din limba franceză de Bogdan Rădulescu, Editura Antet, București, 1995
- Levi-Strauss, Claude, *Antropologia structurală*, Traducere din limba franceză de J. Pecher, Prefață de Ion Aluaș, Editura Politică, București, 1978
- Lewin, M., *La formation du système soviétique*, Paris, Gallimard, 1987
- Liiceanu, Gabriel, *Om și simbol. Interpretări ale simbolului în teoria artei și filosofia culturii*, Editura Humanitas, București, 2005
- Lijphart, Arend, *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, Yale University Press, 1977
- Lippman, Walter, *Public opinion*, Harcourt Brace, New York, 1992
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte. Jurnal indirect*, Editura Humanitas, București, 1990
- Liotard, Jean François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, Traducere și cuvânt înainte de Ciprian Mihali, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2003
- Maingueneau, Dominique, *Pragmatică pentru discursul literar. Enunțarea literară*, Traducere de Nicoleta-Loredana Mureșan, Prefață de Mihaela Mirtu, Editura Institutul European, Iași, 2007
- Marcus, Solomon, *Paradigme universale III. Jocul*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007
- Marino, Adrian, *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*, ediția a II-a, revăzută și întregită, cu un post-scriptum al autorului, Cuvânt înainte de Silviu Lupescu, Editura Polirom, Iași, 2005
- Marino, Adrian, *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Editura Polirom, Iași, 1996
- Marx, Karl; Engels, Friedrich, *Manifestul Partidului Comunist*, Ediția a IX-a, Editura Politică, București, 1969
- Matei, Alexandru, *Ultimele zile din viața literaturii*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- Mihu, Achim, *Antropologie culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Milosz, Czeslaw, *Gândirea captivă*, Traducerea din limba poloneză de Constantin Geambasu, Postfață de Włodzimierz Bolecki, Editura Humanitas, București, 2004
- Montaigne, Michel, *Eseuri*, vol. I, Traducere de Mirela Seulescu, Editura Științifică, București, 1984
- Nemoianu, Virgil, *Postmodernism & Cultural Identities. Conflicts and Coexistence*, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 2010
- Neubauer, John, Borbala, Zsuzsanna Torok, *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe: A Compendium*, Walter de Gruyter GmbH & Co, Berlin, Germany, 2009

- Neubauer, John, *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, edited by Marcel Cornis-Pope, John Neubauer, John Benjamin BV Publishing Co, USA-Netherlands, 2006
- Nicoară, Simona; Nicoară Teodor, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană / Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996
- Niculescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea (manifest)*, Traducere din limba franceză de Horia Vasilescu, Editura Polirom, Iași, 1999
- Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, Traducere de Ștefan Augustin Doinaș, Editura Humanitas, București, 1994
- Nietzsche, Friedrich, *Opere complete, vol. II (Nașterea tragediei, Considerații inactuale I-IV, Scrieri postume 1870-1873)*, Traducere din limba germană de Simion Dănilă, Editura Hestia, Timișoara, 1998
- Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987
- Noica, Constantin, *Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, Editura Humanitas, București, 1992
- Patapievici, H-R, *Omul recent: o critică a modernității din perspectiva întrebării "Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?"* Editura Humanitas, București, 2001
- Petcu, Marian (coordonator), *Cenzura în spațiul cultural românesc*, Editura Comunicare.ro, București, 2005
- Petrescu, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003
- Pfaff, William, *The Bullet's Song: Romantic Violence and Utopia*, Simon & Schuster, New York, 2004
- Pichois, Claude, *Literatură și progres. Viteză și viziune a lumii*, Traducere, prefață și un capitol privind literatura română de Dim. Păcurariu, Editura Univers, București, 1982
- Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003
- Popper, Karl Raimund, *Societatea deschisă și dușmanii ei. Epoca marilor profeți: Hegel și Marx, vol. II*, Traducere de D. Stoianovici, Editura Humanitas, București, 2005
- Propp, Vladimir, *Les Racines historique du conte merveilleux*, Gallimard, Paris, 1983
- Rădulescu, Monica, *Realms of Exile: Nomadism, Diasporas and Eastern European Voices*, Lexington Books, USA, 2002
- Revel, Jean Francois, *Marea Paradă. Eseu despre supraviețuirea utopiei socialiste*, Traducere de Vlad Russo, Editura Humanitas, București, 2002
- Ricoeur, Paul, *Istorie și adevăr*, Traducere și prefață de Elisabeta Niculescu, Editura Anastasia, București, 1996
- Rider, Jacques Le, *Europa Centrală sau paradoxul fragilității*, Traducere din limba franceză de Izabella Badiu, Dana Chetrinescu, Ilinca Ilian, Editura Polirom, Iași, 2001

- Rorty, Richard, *Contingență, ironie și solidaritate*, Traducere și note de Corina Sorana Ștefanov, Studiu introductiv și control științific de Mircea Flonta, Editura AII, București, 1998
- Rousseau, J. J., *Les Reveries du Promeneur solitaire, Ve Promenade*, în *Ouvres Completes*, vol. I, Gallimard, Paris, 1959
- Scarpetta, Guy, *Elogiu cosmopolitismului*, Traducere de Petruța Spânuț, Editura Polirom, Iași, 1997
- Scheldrake, Rupert, *O nouă știință a vieții. Rezonanța morfică*, Traducere de Anca Plăvițu, Editura Firul Ariadnei, București, 2006
- Sean Burke, *The Death & Return of the Author. Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1992
- Sfetcu, Paul, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Editura Curtea Veche, București, 2008
- Stanciugelu, Irina, *Prefixul "post" al modernității noastre: studii de filosofia culturii*, Editura Trei, București, 2002
- Starobinski, Jean, *Melancolie, nostalgie, ironie*, Traducere de Angela Martin, Prefață de Mircea Martin, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- Suleiman, Sasan Rubin, *Exile and Creativity: Signposts, Travelers, Outsiders, Backward Glances*, Duke University Press, USA, 1998
- Surdulescu, Radu, *Critica mitic-arhetipală. De la motivul antropologic la sentimentul numinosului*, Editura Alfa, București, 1977
- Taine, Hyppolite, *Filosofia artei*, Traducere de Constanța Tănăsescu, Editura Meridiane, București, 1991
- Taylor, Charles, *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1989
- Taylor, Charles, *Etica autenticității*, Traducere de Alex Moldovan, Postfață de Radu Neculau, Editura Idea & Print, Cluj-Napoca, 2006
- Ternon, Yves, *Statul criminal. Genocidurile secolului XX*, Traducere din limba franceză de Ovidiu
- Thibaudet, Albert, *Reflecții*, vol. I, Traducere de Georgeta Pădureleanu, Editura Minerva, București, 1973
- Thom, Françoise, *Sfârșiturile comunismului*, Traducere din franceză de Gabriela Gavril, Prefață de Liviu Antonesei, Editura Polirom, Iași, 1996
- Tismăneanu, Vladimir, *Scrisori din Washington. Reflecții despre secolul douăzeci*, Prefață de Dan Pavel, Editura Polirom, Iași, 2002
- Tismăneanu, Vladimir; Vasile, Cristian, *Perfectul acrobat. Măștile răului*, Editura Humanitas, București, 2008
- Todorov, Tzvetan, *Abuzurile memoriei*, Traducere de Doina Lică, Editura Amarcord, Timișoara, 1999
- Todorov, Tzvetan, *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*, Traducere de Magda Jeanrenaud, Editura Institutul European, Iași, 1994

- Todorov, Tzvetan, *Noi si ceilalti – despre diversitate*, Traducere de Alex. Vlad, Editura Institutul European, Iași, 1999
- Țuțea, Petre, *Omul, Tratat de antropologie creștină, Problemele sau Cartea întrebărilor*, Editura Timpul, Iași, 1992
- Van Tongeren, Paul J.M., *Reinterpretarea culturii moderne. O introducere în filosofia lui Friedrich Nietzsche*, Traducere de Alex Moldovan, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2004
- Vattimo, Gianni, *Aventurile diferenței. Ce înseamnă a gândi în accepția lui Nietzsche și Heidegger*, Traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1996
- Vattimo, Gianni, *Dincolo de interpretare*, Traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 2003
- Vattimo, Gianni, *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*, Traducere de Ștefania Mincu, Postfață de Marin Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1993
- Vattimo, Gianni-Pier Aldo Rovatti, *Gândirea slabă*, Traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1998
- Vovelle, Michel, *Omul Luminilor*, Traducere din limba franceză de Ingrid Ilinca, Postfață de Radu Toma, Editura Polirom, Iași, 2000
- Walicki, Andrzej, *Marxism and the Leap into the Kingdom of Freedom*, Stanford University Press, Stanford, 1995
- Worringer, Wilhelm, *Abstracție și intropatie și alte studii de teoria artei*, Traducere de Bucur Stănescu, Prefață de Ion Ianoși, Editura Univers, București, 1970
- Wunenburger, Jean-Jacques, *Filozofia imaginilor*, Traducere de Mugurel Constantinescu, Ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Editura Polirom, Iași, 2005
- Zainea, Ion, *Cenzura istoriei, istoria cenzurată, documente (1966-1972)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006
- Zumthor, Paul, *Babel sau nedesăvârșirea*, Traducere, prefață și note de Maria Carпов, Editura Polirom, Iași, 1998

IV. DICȚIONARE, ENCICLOPEDII, ANTOLOGII

- * * * *Enciclopedie de filosofie și științe umane*, traducere de Luminița Cosma, Anca Dumitru, Florin Frunză, Radu Gâdei, Cornel Mihai Ionescu, Mihaela Pop, Hanibal Stănciulescu, Sabin Totu, Editura All Educațional, București, 2004
- * * * *Ideologie și structuri comuniste în România* (coord. Florian Tănăsescu), vol. I-III, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001
- * * * *Mică enciclopedie. Sociologi români* (coord. Ștefan Costea), Editura Expert, București, 2001
- * * * *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, Editura Litera Internațional, 2007, **Teratologie: ramură a biologiei care studiază monstruozițările, viciile de conformație și anomaliile de structură ale organismelor vii precum și cauzele care le determină (mai ales în cursul dezvoltării embrionare).**
- * * * *Pentru o teorie a textului. Antologie "Tel Quel" (1960-1971)*, Introducere, antologie și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliiu, Editura Univers, București, 1980
- * * * Roland Barthes, *Romanul scriiturii (antologie)*, Traducere și prefață de Adriana Babeți, Postfață de Delia Șepețean-Vasiliiu, Editura Univers, București, 1987
- * * * *Totalitarismul de dreapta în România (1919-1927)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1996
- * * * *"Dosarul" Mircea Eliade VIII (1967-1970). Reabilitare provizorie*, Editura Curtea Veche, București, 2003
- * * * *Enciclopedia Universală Britannica (C-D)*, Ediție coordonată de Eugen Muntean, Editura Litera, București, 2010
- Angelescu, Mircea, *Dicționar de termeni literari*, Editura Garamond, București, 2000
- Antoși, Sorin (coord.), *Modernism și antimodernism. Noi perspective interdisciplinare* (antologie de eseuri), Editura Cuvântul: Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2008
- Antonescu, Georgeta; Baconsky, Leon; Borbély, Ștefan, *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. I-III, ed. a II-a, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000-2001
- Bidu-Vranceanu, Angela; Călărașu, Cristina; Ionescu-Ruxandoiu, Liliana; Mancas, Mihaela; Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2001
- Chantraine, Pierre, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*, Gallimard, Paris, 1984
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. I (A-D), Traducere de Daniel Nicolescu, Doina Uricariu, Olga Zaicik, Laurențiu Zoicaș, Irina Bojin, Victor-Dinu Vlădulescu, Ileana Cantuniari, Liana Repețeanu, Agnes Davidovici, Sanda Oprescu, Editura Artemis, București, 1993

Coban, Aurel (coord.), *Antologie de texte, Postmodernismul: deschideri filosofice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995

Ducrot, Oswald; Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului* (în colaborare cu Marielle Abroux, Dominique Bassano, Georges Boulakia, Michel de Fornel, Philippe Roussin, Tzvetan Todorov), Traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vișan, Marina Păunescu, Editura Babel, București, 1996

Eliade, Mircea, *Romanul românesc în interviuri, o istorie autobiografică*, vol. I, Antologie, sinteză, bibliografie și indice de Aurel Sasu și Mariana Vartig, Editura Minerva, București, 1965

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001

Lăzărescu, George, *Dicționar mitologic*, Editura Niculescu, București, 2008

Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973

Moeschler, Jacques; Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Traducere de Elena Dragoș, Ligia Florea, Ștefan Oltean, Liana Pop, Dorina Roman, Carmen Vlad, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1999

Pop, Ion (coord.), *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. I-IV, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005

Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007

Tămaș, Sergiu, *Dicționar politic*, Editura Academiei Române, București, 1993

Vattimo, Gianni- Rovatti; Aldo, Pier, *Gândirea slabă. Antologie. Texte de: Leonardo Amoroso, Gianni Carchia, Giampiero Comolli, Filippo Costa, Franco Crespi, Alessandro Dal Lago, Umberto Eco, Maurizio Ferraris, Diego Marconi, Pier Aldo Rovatti, Gianni Vattimo*, Traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1998

Vianu, Tudor, *Idei și forme literare*, în *Opere* (I), Antologie, note și postfață de Gelu Ionescu, ediție îngrijită de Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu și Gelu Ionescu, Editura Minerva, București, 1971

Zaciu, Mircea; Papahagi, Marian; Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I-IV, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998

V. ARTICOLE ÎN PERIODICE ȘI INTERVIURI

* * * *Post-Modernismul*, în “Caiete critice”, nr. 1-2 / 1986

* * * (sondaj IMAS), *Consumul cultural în România*, în “Cultura”, nr. 38 / 2004

Albertini, Jean, Bonnaud-Lamotte, Danielle, *Autour du «réalisme socialiste» : trois ouvrages récents*, Persee, Mots, Volume 17, Numero 1, Année 1988

Anghelescu, Mircea; Bot, Ioana; Borbely, Ștefan; Mihăilescu, Dan C., *Este nevoie de o istorie politică a literaturii române?* în “Observator cultural” nr. 42 / 2005

Ardeleanu, Virgil, *O sărbătoare a literaturii noastre*, în “Steaua”, An X, nr. 4 / 1959

Ardeleanu, Virgil, *Rezistența prin cultură*, în “România liberă”, nr. 18 / 1991

Bălăiță, George, *Romanul românesc de azi*, în “Caiete critice”, nr. 1-2 / 1983,

Baumgarten, Alexander, *Despre “sinele lărgit”*, în “Idei în Dialog”, Anul III, nr. 3 / 2006

Bodiu, Andrei, *Înapoi / înainte la ficțiune!*, în “Observator cultural” nr. 100 / 2002

Boldea, Iulian, *Epistolarul din Piața norilor*, în “Vatra”, nr. 1-2 / 2002

Boldea, Iulian, *Fenomenologia ideilor religioase* în “Vatra”, nr. 6-7 / 2000

Borbély, Ștefan, *Generații fără memorie*, în “Observator cultural”, nr. 75 / 2006

Borbély, Ștefan, *Literatura română în postceausism*, în “Vatra”, nr. 12 / 2009

Capșa, Robert, *Sub oborocul autenticității*, în „România literară”, nr. 19 / 1999

Cărtărescu, Mircea, *În acest moment, proiectul meu în curs este supraviețuirea*, interviu realizat de Dia Radu, în “Formula AS”, Anul XV, nr. 655 / 2005

Cărtărescu, Mircea, în dialog cu cititorii, *pe forum.computergames.ro/31-stonehenge/51429-mircea-cartarescu.html*, 16-05-2002

Cărtărescu, Mircea, *Medicul și vrăjitorul*, în “Observator cultural”, nr. 116 / 2002

Cistelean, Al., *Înapoi la proletcultism (Dar și înainte. Simplă punere în temă)*, în “Vatra”, nr. 9-10 / 2004

Cistelean, Al., *Întoarcerea expresioniștilor. Revanșa lui Ion Mureșan. rub. Contingentul 2003*, în “Ziarul de duminică”, din 13 februarie 2004

Constantin, Florin, *Generație de aur sau generație de sacrificiu*, în “Dosarele istoriei”, nr. 3 / 2005

Cordoș, Sanda, *Româniada*, în “Vatra”, nr.1 - 2 / 2006

Cornea, Andrei, *Gândirea gândirii*, “Idei în Dialog”, Anul III, nr. 3 / 2006

Coroiu, Constantin, *Scritorul față cu „puterea și adevărul”*, în “Cultura”, nr. 243 / 2009

Cristescu, Maria Luiza, *Romanul românesc de azi*, în “Caiete critice”, nr. 1-2 / 1983

Damian, S., *Romanul “Setea” și o interpretare excentrică*, I-II, în “Gazeta literară”, nr. 28-29 / 1958

Dobrescu, Caius, *Despre originile temei „culturii proletare”*, în “Vatra”, nr. 9-10 / 2004

Eliade, Mircea, *Latina ginta e regină*, în “Manuscriptum”, XXIX, nr. 1-2 / 1998

Eliade, Mircea, *O revoluție creștină*, în “Buna Vestire”, An I, nr. 100 / 1937

Eliade, Mircea, *Reabilitarea spiritualității*, în “Criterion”, nr. 67 / 1935

Gafița, Mihai, *Împotriva manifestărilor proletcultiste în literatură*, în “Viața românească”, nr. 5 / 1951

George, Alexandru, *Rezistența prin cultură*, în “Adevărul literar și artistic”, nr. 696 / 2003

Gideanu, Gheorghe, *Mircea Cărtărescu și postmodernismul*, în “Nord Literar”, nr. 9-10 / 2010

Grigurcu, Gheorghe, *Cele trei exiluri*, în “Romania literară”, nr. 17 / 2001

Handoca, Mircea, *Rectificări necesare*, în “România literară”, nr. 3 / 2007

Ierunca, Virgil, *Există o criză a culturii românești*, în “Romania liberă”, nr. 658 / 1946

Iliescu, Adrian-Paul, *Grupurile intelectuale de putere*, în “Cultura”, nr. 11 / 2004

Ilinca, Alina; Bejenaru, Liviu Marius, “*Romanul*” unui roman nepereche, în “Dosarele istoriei”, nr. 3 / 2005

Iordache, Virgil, *Credința în ceilalți ca temei al eticii*, în “Idei în Dialog”, Anul III, nr. 2 / 2006

Ivăncescu, Ruxandra, *Romanul ca discurs al viului*, în “Vatra”, nr. 1-2 / 2002

Jdanov, A., *Discurs la Primul Congres Unional al Scriitorilor Sovietici*, în “Viața Românească”, Anul I, nr. 3-5 / 1948

Jela, Doina, *Proletcultismul*, în “Vatra”, nr. 3-4 / 2004

Kristeva, Julia, *Narration et transformation*, în “Semiotica”, nr. 4 / 1969

Lazar, Marc, *Robin Régine, Le réalisme socialiste. Une esthétique impossible*, Persee, Vingtieme Siecle. Revue d'histoire, Volume 16, Numero 1, Annee 1987

Lefter, Ion Bogdan, *Cu Mircea și Mircea Cărtărescu*, în “Observator cultural”, nr. 76 / 2001

Lisei, Mihai, *Realismul socialist în exegeza românească*, în “Caietele Echinox”, nr. 7 / 2004

Lukes, Steven, *On the Moral Blindness of Communism*, în “Human Rights Review”, nr. 2 / 2001

Manea, Norman, *Romanul românesc de azi*, în “Caiete critice”, nr. 1-2 / 1983

Manguel, Alberto, *Propuneri pentru a defini lectorul ideal*, în “Adevărul literar și artistic”, nr. 696 / 2003

Manolescu, Nicolae, *Despre proletcultism*, în “Romania literară”, nr. 30 / 2001

Manolescu, Nicolae, *Realismul socialist. Literatura „nouă”*, în “Vatra”, nr. 3-4 / 2004

Marian, Paul B., *Cu dl. Mircea Eliade despre noul său roman “Domnișoara Christina”* în “Rampa”, An XIX, noiembrie 22 / 1936

Martin, Mircea, *Cultura română între comunism și naționalism*, în “22”, nr. 7 / 2002

Martin, Mircea, *Despre estetismul socialist*, în “Romania literară”, nr. 23 / 2004

Matei, Alexandru, *Critica literară la ora culturii de masă – diviziunea mitotică a criticii contemporane* în “Dilemateca”, nr. 59 / 2011

Mecu, Nicolae, *Mircea Eliade “par lui-meme”*, în “Revista de istorie și teorie literară”, nr. 4 / 1982

Mihăilescu, Dan. C, *Vremea gândirii pozitive*, în “Idei în Dialog”, Anul III, nr. 3 / 2006

Mihăilescu, Magda, *Morala, o chestiune de traveling*, în “Adevărul literar și artistic”, Anul XIII, nr. 713 / 2004

Mocca, Adriana, *O generație cu sentimentul urgenței*, în “Cultura”, nr. 6 / 2004

Moraru, Cornel, *Lărgirea canonului estetic*, în “Vatra” nr. 1-2 / 2002

Moraru, Cornel, *Suferința din memorie*, în “Vatra”, nr. 242 / 1991

Munteanu, George, *Asupra realismului socialist*, în “Tribuna”, Anul I, Nr. 8 / 1957

Mușat, Carmen, *Prinși în capcana istoriei*, în "Observator cultural", nr. 238 / 2004

Negrici, Eugen *Trei particularități ale literaturii române din perioada comunistă*, în "Scrisul Românesc", nr. 10 (74) / 2009

Nemoianu, Virgil, *Iubirea și ura față de formalismul estetic*, în "Steaua", nr. 3 / 2001

Nicolescu, Basarab, *Cosmodernitatea*, în "Steaua", Cluj-Napoca, nr. 10-11, octombrie-noiembrie 2006

Ofrim, Alexandru, *Mai avem nevoie de medievaliști?*, în "Dilemateca", nr. 53 / 2010

Păcurariu, Moise, *Ce a văzut Mitrea Cocor am văzut și eu*, în "Flacăra", An III, nr. 6 / 1950

Pantea, Aurel, *Un remarcabil portret al spiritului european*, în "Vatra", nr. 1-2 / 2002

Papacostea, Șerban, *Polemici istorice și interpretări anistorice*, în "22" nr. 662 / 2002

Paraschivescu, Miron Radu, *Plânsul maimuțelor - sau unde e criza*, în "Contemporanul", nr. 15 / 1946

Pârvulescu, Ioana, *Intelectualul Eliade între intelectuali*, în "Contrapunct", nr. 20 / 1992

Patapievici, H.-R., *Cum polemizăm?*, în "Idei în Dialog", nr. 3 / 2004

Patapievici, H.-R., *Răul colectivismului*, în "Idei în Dialog", Anul II, nr. 4 / 2005

Pleșu, Andrei, *Spiritul critic în supradoză*, în "Dilema Veche", anul VII, nr. 355 / 2010

Podoabă, Virgil, *Revelațiile trupului erotizat (I, II, III)*, în "Vatra", nr. 5-6; 8-9; 10 / 2002

Pop, Ion, *O recapitulare a modernității literare românești*, în "Vatra" nr. 1-2 / 2002

Pop-Corniș, Marcel, *Romanul politic – forme și etape*, în "Orizont", Anul XXX, nr. 45 / 1979

Popovici, Vasile, *De ce mi-a plăcut "Nostalgia"*, în "Orozon", nr. 1 / 1998

Răutu, Leonte, *Impotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*, în "Lupta de clasă", nr. 4 / 1949

Regman, Cornel, *Mihail Sadoveanu și eroul combativ*, în "Almanahul literar", An I, nr. 6 / 1950

Remete, George, *Între fenomenologie și "turnanta teologică": Martin Heidegger*, în "Discobolul", nr. 148-149-150 / 2010

Săndulescu, Al., *Amintiri fără memorie*, în "România literară" nr. 50 / 2003

Șelmaru, Traian, *Să luptăm pentru o artă principială, pătrunsă de spirit de partid*, în "Almanahul literar", Revistă a Uniunii Scriitorilor din RPR, Filiala Cluj, Anul IV, numărul 3 / 1953

Șerban, Geo, *Rolul literaturii clasice ruse în dezvoltarea operei lui Mihail Sadoveanu*, în "Veac nou", An VI, nr. 51 / 1950

Stefănescu, Alex., *Mihail Sadoveanu (opera postbelică)*, în "România literară", nr. 3 / 2004

Stoiciu, Victoria, *Marx și Weber s-au înșelat: nu există o singură destinație*, în "Dilema Veche", anul VII, nr. 350 / 2010

Suceavă, Bogdan, *Când discutăm despre ficțiune politică*, în "Observator cultural", nr. 256 / 2005

Șușară, Pavel, *Lupta cu memoria*, în "România literară", nr. 13 / 2008

Tania, Radu, *Arcanele lucidității I-II*, în "22", nr. 17 și 24 / 2008

Teodorescu, Cristian, *Culmea Ceahlăului nostru literar: să-l fi furat pe Mitrea Cocor*, în “Academia Cațavencu” (ediție electronică), din 14 Aprilie 2010

Teodorescu, Cristian, *Optzeciștii față cu “milenariștii”*, în “Cultura”, nr. 14 / 2004

Țeposu, Radu G., *Fragmente dintr-un discurs postmodern*, nr. 21 / 1990

Terian, Andrei, *Politica postmodernismului românesc*, în “Cultura”, nr. 24 / 2009

Tismăneanu, Vladimir, *Andrei Jdanov: Pontiful stalinismului dezlănțuit*, în “Evenimentul Zilei”, 11 februarie, 2009

Tismăneanu, Vladimir, *Marxismul și religiile politice* în “Idei în dialog”, nr. 12 (63) / 2009

Tudor, S., *Mihail Sadoveanu, apărător al țărănimii muncitoare*, în “Opinia”, An XLIII, nr. 1456 / 1951

Urian, Tudorel, *Postmodernismul (anti)comunist*, în “România literară”, nr. 15 / 2008

Vasilescu, Mircea, *Bizarerii postcomuniste*, în “Dilema Veche”, anul VII, nr. 357 / 2010

Verdery, Katherine, *Atâția inși au exercitat o influență nefastă conducând reconstrucția României*, Interviu realizat de Doina Jela, în “Observator cultural”, nr. 321 / 2006

Voinescu, Radu, *Basarab Nicolescu – drumul de la știință la doctrină*, în “Spații culturale”, nr. 11 / 2010

Vrabie, Diana, *Conceptul de imaginar. Delimitări conceptuale*, în “Spații culturale”, nr. 11 / 2010

Zamfir, Mihai, *Scriitorul și comunismul*, în “România literară”, nr. 18 / 2006

VI. BIBLIOGRAFIE VIRTUALĂ

www.wikipedia.org

www.wikipedia.re

www.romaniaeuropa.com

www.sagepublication.com

www.jstor.org

www.Gruyter.com